

ЋВАНЋЋЛИСТ

ПАРОХИЈСКИ ЛИСТ ЦРКВЕ СВЕТОГ МАРКА | БЕОГРАД

Година X, број 38, јул-август-септембар 2020, излази тромесечно

ISSN 2217-5512

БОГОРОДИЧИН ГРАД + БЕОГРАД + СПЕЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ

ЕВАНЂЕЛИСТ

Лист излази са благословом Његове
Светости Патријарха српског господина
Иринеја

ИЗДАВАЧ

Црква Светог Марка - Београд

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Протојереј-ставрофор
Трајан Којић

ЗАМЕНИК ГЛАВНОГ УРЕДНИКА

Протојереј-ставрофор
Сретен Младеновић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК И ДИЗАЈН

Душан Тодоровић

Уређивачки савет

Протојереј Дејан Стефановић
Протонамесник Бранислав Борота

Јереј Јован Јоцковић

Јереј Миодраг Ристић

Јереј Александар Лучић

Протођакон Драгиша Ђокић

Ђакон Славко Аничић

Ђакон Никола Костић

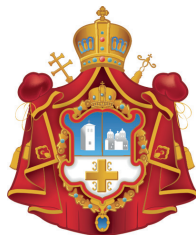
Јања Тодоровић, проф. и публициста

Проф. др Александра Костић Тмушић

Сарадници

Магдалина Тмушић

www.crkvasvetogmarka.rs

Еванђелист, бр. 38
јул-август-септембар 2020.
излази тромесечно

Контакт:

Булевар краља
Александра бр. 17
тел: +381 11 3231 940
факс: +381 11 3346 158

Тираж:

3000

Штампа:

Штампарија Српске
Православне Цркве
Краља Петра 5, Београд

Е-mail адреса:

info@crkvasvetogmarka.rs

Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

CIP - 271.222 (497.11)

Излази тромесечно

ISSN 2217 - 5512

COBISS.SR-ID 183164172

ЕВАНЂЕЛИСТ бр.38

ЈУЛ-АВГУСТ-СЕПТЕМБАР 2020.

1

Београд
1284 - 2020

“И дође у славни и сјајни Београд српски,
који стоји на обали реке Дунава и Саве ...”

Архиепископ Данило Пећки

ДРЕВНИ ГРАД НА УШЋУ ДВЕ РЕКЕ

Београд град бурне и богате историје један је од најстаријих градова Европе, са трајањем од пуних 7000 година

Београд, град веома бурне историје, један је од најстаријих у Европи. Његова историја траје пуних 7000 година. Простор око великих река Саве и Дунава био је насељен још у палеолитском периоду. Из старијег каменог доба потичу остаци људских костију и лобања неандерталаца, пронађени у каменолому код Лештана, у пећини на Чукарици и у близини Бајлонијеве пијаце.

Остаци културе млађег каменог доба пронађени су у Винчи, Жаркову и у Горњем граду, изнад ушћа Саве у Дунав. То указује да је простор Београда био насељен у континуитету и да је интезитет тог насељавања бивао све јачи. Многа данашња насеља београдске околине леже на културним слојевима ранијих праисторијских насеобина.

Винча крај Београда спада у ред најзначајнијих насеобина и културних налазишта праисторијског периода. Археолошке ископине на Роспи ћуприји, Горњем

Фигурина из Винчанске културе код Београда

граду, Карабурми, Земуну и Винчи потврђују претпоставке да је подручје Београда било интензивно насељено и да се његово становништво бавило земљорадњом и другим пратећим привредним

Археолошки локалитет Бело брдо, Винча

делатностима. На овим локалитетима откривене су некрополе бронзаног и металног доба, као и докази различитих културних утицаја.

У својој бурној прошлости Београд су насељавали разни народи и племена: Келти, Римљани, Хуни, Сармати, Готи, Гепиди, Авари, Бугари, Византинци, Словени и други. Неки су само пролазили у освајачким и пљачкачким походима, неки су га развијали и подизали, дајући му на значају кроз наредне векове, учинивши га једним од најважнијих градова у Подунављу, вечитим градом.

Није познато ко је први проповедао хришћанство на подручју данашњег Београда, античког Сингидунума. Постоје само претпоставке да су неки из групе од седамдесеторице апостола мисионарили у овом граду у другој половини I века. Најранији материјални докази о присуству хришћана у самом граду потичу с краја II или с почетка III века. Ту археолошку оставштину чине

предмети са хришћанским симболима и порукама нађеним најчешће у близини Саборне цркве, али и у западном делу Доњег града Београдске тврђаве. Место код Саборне цркве упућује на скоро-непрекидно постојање живота храма, цркве Христове у овом граду.

Најстарији забележени податак о организованој цркви у самом граду вежује се за крај III века, будући да је 303-304. године уследио први велики Диоклецијанов прогон хришћана. Приликом овог гоњења хришћана у Сингидуну су пострадали ђакон Фортунат и хришћанин Донат.

У центру Београда, испод данашње Палате Албанија, током њене градње 1938. године пронађени су скелети неандерталца и мамута из праисторијског доба

У првој половини IV века, у историји цркве поново налазимо на податке о страдању хришћана у самом граду. Због сукоба између царева Лицинија и Константа, у самом граду су 315. године пострадали ђакон Ермил и његов тамничар, скоро преобращени хришћанин Стратоник. Вероватно је после Миланског едикта Сингидунум постао и епископско седиште. Његов епископ Уреције аријанац активно учествује на сабору у Тиру 335. године, а његова активност запажа се и на саборима у Сардици 343. године и Сирмијуму 351. године.

Флавије Јовијан (лат. Flavius Iovianus), познатији само као Јовијан, био је римски цар свега осам месеци, од 26. јуна 363. до 17. фебруара 364. године. Јовијан је упамћен по неславном миру склопљеном са персијским краљем Шапуром II, али и као једини римски цар рођен у Сингидунуму (данашњем Београду). Највећи процват Сингидунум доживљава доласком Легије IV Флавија. Тада је изграђено прво утврђење од камена на Горњем граду, чији се фрагменти и данас могу запазити.

Између Сингидунума и Таурунума, преко Саве, постојао је мост који је спајао ова два града и којим је ишао један од најзначајнијих римских путева. Тако је Сингидунум постао значајна друмска раскрсница за римске провинције

Цар Јовијан на аверсу сребрног новчића искованог око 363.

Мезију, Дакију, Панонију и Далмацију. Значајан је био и пут који је спајао тадашња рударска насеља на планини Авали, Космају и Руднику. Значајније трагове материјалне богате културе (гробнице, велики споменици, скулптуре, сложене керамика, новац) нађени су у многим селима београдске околине.

Поделом римског царства на Источно и Западно 395. године, тадашњи Сингидунум постаје гранични град у саставу Источног царства (Византије). Тај нови положај града одредио је његову даљу судбину, јер он постаје не само спона различитих културних утицаја, већ пре свега саобраћајни и стратешки кључ Византијског царства.

Остаци римског каструма, Београдска тврђава

Цар Константин Велики, Мирослав Тодоровић

Епископија у Сингидунуму помиње се 579. године, када се аварски кан Бојан закleo сингидунумском стратусу Сету да неће напасти град. Свете књиге на којима се кан закleo послао је епископ Сингидунума.

Долазак Срба на ово подручје крајем VI и почетком VII века пада у време цара Ираклија (610–641). Тада свакако почиње и масовније покрштавање наших предака у граду и његовој околини. У спису је забележено да је цар покрстио Србе преко свештеника послатих из Рима. До његовог времена не помиње се ниједно словенско племе у области Сингидунума. Из тог доба сачуван је један свећњак са представом цара Константина и Јелене.

Белина кречњачког гребена са остацима рановизантијске тврђаве, која се, гледана одоздо, морала јасно истицати

у околном пејзажу бедемом и кулама грађеним од камена истог геолошког састава и боје, те нема сумње да је одредила и ново име граду, Бели град – Београд. Следећи средњовековни писани податак о Београдској епископији је писмо папе Јована VIII, упућено бугарском кану Борису-Михајилу. У овом писму помиње се Београдска епископија, на чијем трону је тада столовао епископ Сергије, судећи по имену, човек словенско-српског порекла. Њега је на тај положај, по тврђењу папе Јована, незаконито поставио епископ Георгије, за кога можемо претпоставити да је припадао Цариградској цркви.

Да је Београд у то време био значајно црквено седиште, сведочи и податак да су ученици Светог Методија, после његове смрти 885. године, уточиште нашли управо у овом граду, Свети

Петочисленици, пет светих словенских просветитеља

Климент, Наум и Ангелар бораве у сигурности Београда, све док их представник бугарске власти не пошаље свом владару. Из овог времена ископавањем су сачувани и најстарији остаци непознате цркве у Београду. То су делови доворотника у који су неколико стотина година урезивани крстови и надвратници или надрозарници са рељефом на којем два лава чувају крст. На основу места и услова открића може се рећи да та архитектонска пластика потиче из храма који је био смештен на северном крају горњег града Београдске тврђаве. Неколико векова после првог помена Београда као српског града, у њему се смењују разне војске и освајачи. До Београда су најпре дошли Франци, који су под Карлом Великим уништили Аваре. На рушевинама Таурунума оснивају франачко насеље Малевила, да би словенизацијом каснији назив био Землн (Земун).

Београдска епископија је у историјским изворима поново забележена

у доба цара Василија II (986–1025). У првој повељи византијског цара помиње се Београдска епископија, која је око 1019. ушла у састав Охридске архиепископије и обухватала је велику област са градовима: Градац, Ужице, Глава и Бела Црква. Као епископско седиште, средњовековни Београд је морао имати најмање један храм са епископском резиденцијом. Из времена обнављања византијске власти у Београду, почетком XI века, потиче завршни део осмоугаоног ступца мермерне олтарске преграде са рељефним преплетима. На страници окренутој наосу исклесан је крстолики мотив са лепим криновима. Може се претпоставити да је ово део најстаријег београдског саборног храма посвећеног Пресветој Богородици.

Током XI и XII века београдско подручје је поприште честих сукоба између Угарске, Византије и Бугарске. Исак Анђео је последњи византијски цар који је долазио у град, око 1190. године. Могуће је да је Београд пао у Угарске руке око 1204. године, после похода крсташа на Цариград и његовог пада у руке Латина. Није познато шта се тих деценија дешавало са црквом у граду. Зна се само да 1232. године Београд није више седиште Епископије јер је у црквеном погледу био подређен сирмијском епископу.

Срби су први СЛОВЕНСКИ НАРОД
који се појављује у античком
Сингидунуму и његовој околини,
те му тада и НАДЕНУШЕ СВОЈЕ ИМЕ
Бџлиградъ

ПРВИ ХРИШЋАНСКИ ТРАГ У БЕОГРАДУ

Драгоцени знак Сингидунума,
па самим тим и Београда, у европским
хришћанским оквирима

Кака велика европска и светска метропола потражила је знакове свог првог додира са хришћанством. Руководство сваког града пронашло је своје место у историји кроз споменике или писане документе који би показали прве хришћанске кораке у њиховом месту.

Па ипак, многи нису имали симбол нити споменик какав има Београд, град који још из IV века наше ере има необичан саркофаг, који многи историчари зову и „Београдским светим каменом“. То је такозвани Јонин саркофаг. Пронађен је на Дорћолу, у Јовановој улици 1885. године, на месту где је била значајна римска некропола. Био је различит од осталих саркофага, надгробних стела и других обележја из тога времена по томе што је први имао хришћанске симболе на себи.

У плитком рељефу саркофага налазе се слике из старозавентог предања о Јони, као и приказ Христа као доброг

пастира. Та метафора често је употребљавана у историји, као симбол Господа који на раменима носи јагње. Јонин саркофаг налази се у Великом барутном магацину на доњем калемегданском граду. На истом месту су и други најважнији споменици римског доба.

Постоји идеја да се реплика Јониног саркофага нађе на простору испред

Јонин саркофаг, атријум Београдске тврђаве

библиотеке града, на крају Улице кнеза Михаила. То је била замисао која би показала важност Сингидунума, па самим тим и Београда, у европским хришћанским оквирима.

Испрва само човек са врлинама и манама, старозаветни Јона одабран је да постане пророк. Божијом вољом упућен је у град Ниниву да се проповедима бори против зла. Пошавши тамо нерадо, изненада је кренуо супротним смером и укрцао се на брод. Божији гнев био је велик и олуја се надвила над морем како би потпила брод. Јона је молио посаду да га баце у море како би се спасили. Чим су га бацили са брода олуја је престала, а Јону грешног, али спремног на жртву, у мору је прогутао кит. Проводећи три дана и три ноћи у утроби кита, Јона је схватио своје слабости и покајао се, а кит га је по покајању ослободио. Тако је пророк Јона својим чистим срцем превазишао слабости, а Божијим милосрђем неочекивано се спасао смрти.

На Јонином саркофагу, откривеном крајем 19. века на Дорћолу, представљене су две сцене страдања старозаветног пророка Јоне. У рељефу се јасно разазнају брод и Јона, чије тело морнари бацају право у разјапљена уста кита. Одмах поред види се исти кит који Јону ослобађа и пушта на острво. Фронтална фигура доброг пастира са јагњетом на раменима персонификација је Христа, конкретно Јониног спасења, упућујући на хришћанску идеју о спасењу и васкрсењу.

Јонин саркофаг из IV века један је међу најранијим споменицима са хришћанском симболиком са територије римског Београда (Singidunima).

СВЕТИ МУЧЕНИЦИ ЕРМИЛ И СТРАТЕНИК

Свети Ермил и Стратоник слава су
Музеја града Београда и параклиса
Храма Светог Саве на Врачару

Цар Ликиније подиже велико гоњење на хришћане. Свети Ермил, хришћанин и ђакон при некој цркви, би ухваћен и поведен на суд. Када му рекоше да га воде на мучење, он се веома обрадова. Узалуд му цар прећаше, Ермил исповеди слободно своју веру у Христа и одговори цару на све претње: „Господ ми је помоћник, не бојим се, шта ми може учинити човек?“ (Пс 117, 6).

После тешких мучења бацише Ермила у тамницу. А тамничар беше Стратоник, потајни хришћанин, који свим срцем саосећаше са страдањима Ермиловим. Када и Стратоника доставише цару као хришћанина, цар пресуди да се обојица потопа у Дунав. Тада везаше Ермила и Стратоника у једну мрежу и потопише их у Дунав. После три дана тела њихова избаци вода на обалу и хришћани их нађоше и сахранише на осамнаест стадија далеко од Београда. Ови славни мученици пострадаше за Христа и прославише се 315. године.

Погубљење Светог Ермила и Стратоника

Према предању, после мучеништва, тела Ермила и Стратоника су хришћани београдски пронашли на десној обали Дунава, код места Брестовика (на путу Смедерево–Београд), где су одмах направили гробницу и тела мученика похранили.

Од деведесетих година XX века, мученике Ермила и Стратоника почињу да прослављају јавне и културне институције у српској престоници. Свети Ермил и Стратоник слава су Музеја Града

Римска гробница у Брестовику, 3. век, Гроцка

Београда и параклиса Храма Светог Саве на Врачару.

О ранохришћанским мученицима, ђакону Ермилу и војнику Стратонику из данашњег Београда релативно се мало зна. Из житија ових, и начена православног истоку веома поштованих светитеља, зна се да су за веру у Господа Христа пострадали у римском граду Сингидунуму, у подунавској провинцији Горњој Мезији. Ова римска област је обухватала простор данашње Србије испод река Саве и Дунава до Бердапа. Главни град провинције био је Вимијацијум, римски град на ушћу реке Млаве у Дунав, код данашњег Костолца.

Из ранохришћанске прошлости Београда познато је да је први по имену познати епископ града био Урсакије, који је иначе био присталица Аријеве јереси, и то до краја живота (+371). Свакако да Урсакије није био и први хришћански епископ у Сингидунуму, јер би то значило да почетак организације црквеног

живота у овом граду почиње са аријанством, што ни у ком случају није тачно.

Сигурно је, међутим, да је Београд већ крајем III века, као и многи други градови у Доњем Подунављу, морао имати организован црквени живот, а то значи и свог епископа. Можда је на самом почетку IV века, услед прогона хришћана од стране римског цара Диоклецијана, за извесно време Сингидунум остао без свог епископа, јер се он не помиње пре 313. године, односно пре познатог Закона о верској слободи, који су у Медиолануму издали заједно Константин и Лициније. Милански едикт о слободи хришћанства у Римском царству овде спомињемо због тога што су београдски мученици Ермил и Стратоник пострадали за веру у Христа Господа после ступања на снагу овог законског акта. Овим Законом је, као што је познато, и хришћанима дата слобода вере и савести, као свим осталим религијама и веровањима.

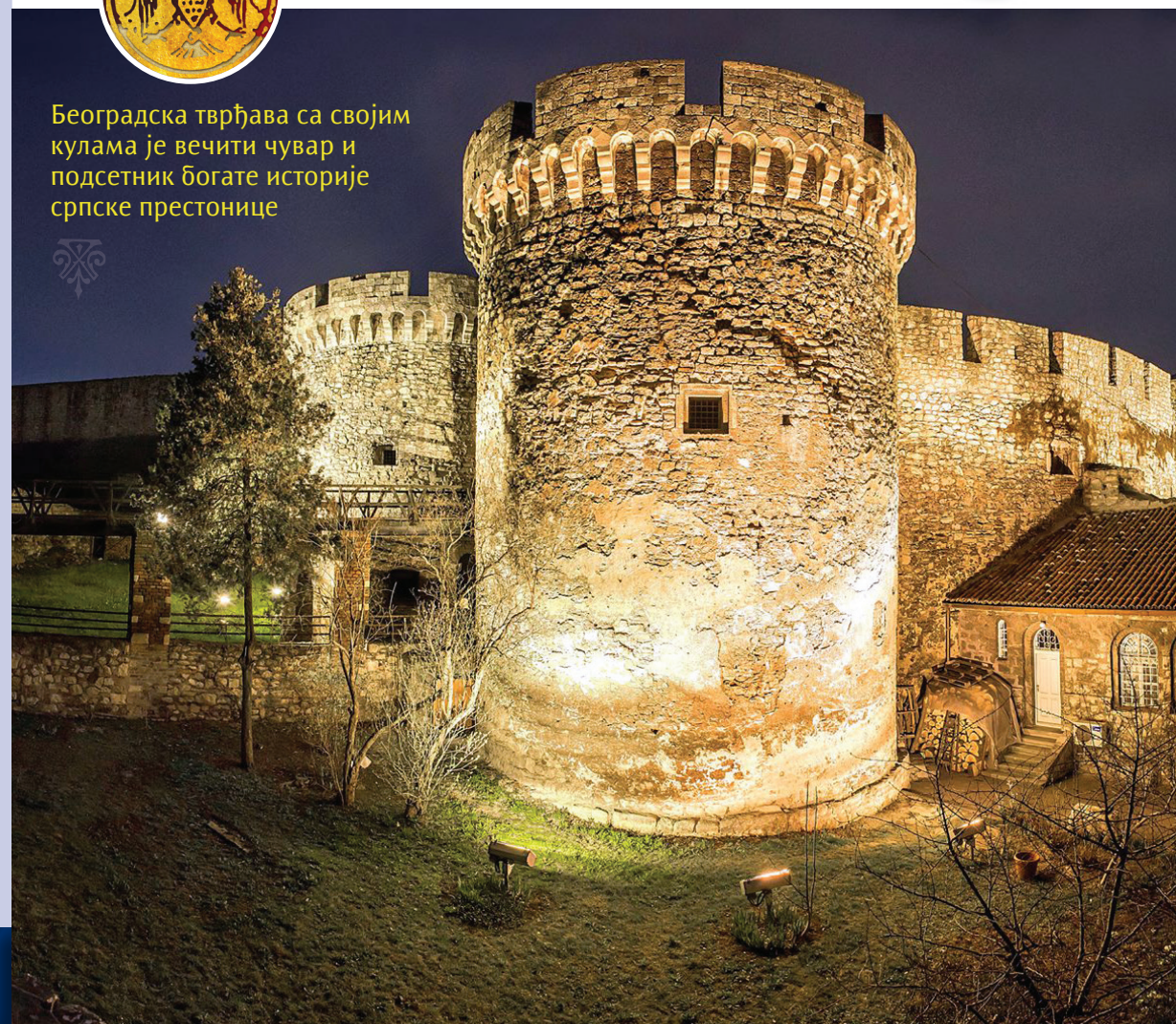
БЕОГРАД У ДОБА ДИНАСТИЈЕ НЕМАЊИЋА

Београд је вечити град,
немирна раскрсница источног и западног
света, кућа ратова и битака

Београдска тврђава са својим
кулама је вечити чувар и
подсетник богате историје
српске престонице

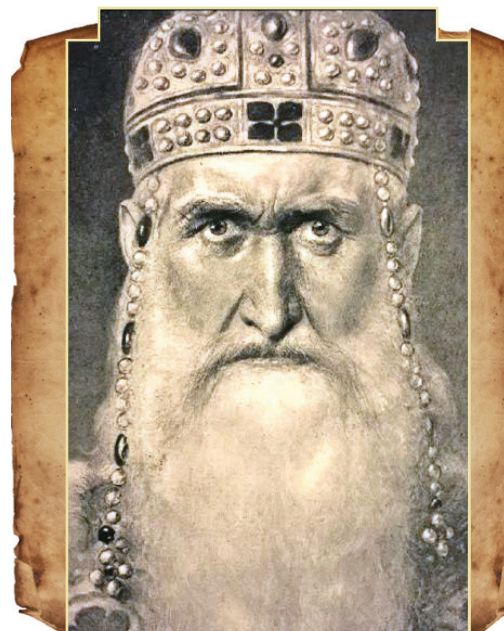
Београд је имао епископију још у ранохришћанско време, пре IV века, да би у XI веку црквена организација била врло јака, а градска црква је имала своје светиње. То је значило да му је популација града била озбиљна и христјанизована. Најважнија средњовековна православна црква у Београду налазила се на Доњем граду. Саборни православни храм посвећен Успењу Пресвете Богородице чувао је најзначајније реликвије, попут чудотворне иконе Богородице Београдске, која ће касније вековима бити чувана као заштитница града. То је било најбитније духовно окупљалиште наших предака пре него што су у град стигли отомански освајачи. Београдска епископија се помиње и у време крсташких похода из земаља Западне Европе на Исток и ка Светој земљи.

Икона Пресвете Богородице Београдске

У то време, Фридрих I Барбароса (Црвенобради), један од највећих владара Западне Европе свог времена, одлучио је да на путу ка Јерусалиму користи копнени пут преко Будима, Београда, Ниша и Цариграда, па му је Стефан Немања понудио безбедан пролаз и снабдевање кроз Рашку земљу. Такође, на располагање је немачкој крсташкој војсци, која је пролазила римским војним путем кроз Србију, ставио 20.000 војника спремних за случај да на путу дођу у сукоб са РOMEЈСКИМ царством.

У оквиру припрема за сусрет два владара, немачка делегација је годину дана раније послата у Србију на преговоре са Немањом о условима пролаза царске војске. Одговор су крајем исте године у Нирнберг трком носили српски коњаници, у којем је био позив и обећање да ће немачки цар Фридрих I Барбароса бити најсвечаније дочекан у утврђеном граду Нишу.

Велики жупан Стефан Немања, (1113-1200)

Фридрих I Барбароса, боравио је у Београду када је на челу велике војске ишао у крсташки рат. Он је последњих дана јуна 1189. године стигао у Београд, где је са својим људима и пратњом прославио празник Светих апостола Петра и Павла. Немачки владар је ушао у сам град, који се умногоме разликовао од онога што су видели учесници Другог крсташког похода. Београд је, у време када је Барбароса био у њему, био полуразрушени византијски град, у врло лошем стању. Византија га више никада није обновила.

Храм Успења Пресвете Богородице и Митрополитски двор били су духовно средиште житеља православног средњовековног Београда

САВЕЗНИШТВО СА КРСТАШКОМ ВОЈСКОМ

Преговори су почели 27. јула, а пошто је Србија тада била у рату са Византијом, Немања је госта обавестио да намерава да настави борбе и да му је потребан савезник. Како се трајно савезништво током средњег века успостављало вазалским односима, Стефан Немања је такав однос понудио Барбароси. Пошто у том периоду немачки цар није хтео да ствара непријатељства са Византијом, прихватио је само део Немањиних предлога.

Успостављено је „пријатељство” и склопљен споразум о браку између Немањиног синовца Тољена, сина хумског кнеза Мирослава, и ћерке грофа Бертолда од Андексса, царевог рођака. Крсташка војска је из Ниша наставила низ

Фридрих I Барбароса, (1122-1190)

Икона Богородице Београдске је уживала велики култ и на Западу, где се веровало да лечи од куге, забележили су средњовековни хроничари.

У Угарској је једно време владало веома живо уверење да су угарски војници из Београда 1521. донели чудотворну икону.

Богородичин цвет (љилиан, крин) је хералдички симбол многих држава и владара

Војни пут (Via Militaris) ка Сердици и Хадријанопољу, а иза ње је ишао Немања са својим трупима, освајајући византијске области.

Падом Цариграда под власт Крсташа 1204. године, Београд су вероватно освојили Угари. Епископ је тада столовао у Сирмијуму, данашњој Сремској Митровици. Београд је тада припадао Мачванској бановини, а на њеном челу се налазио познати руски племић у служби угарског краља, Растислав Михаилович.

За време владавине краља Уроша I међу српским краљевима се јавља све израженија идеја продора на север и изласка на реку Дунав као главног пловног пута у Средњој Европи. Те крајеве је до тада Угарска чврсто држала у својим рукама. Напад краља Уроша и његове властеле на Мачванску бановину и мађарског краља Белу IV догодио се 1268. године. Српски краљ је доживео пораз и био заробљен. После сукоба, а као део

измирења, склопљен је брак Урошевог старијег сина Стефана Драгутина и Каталине, кћерке угарског краља Стефана V. Стефан Драгутин је тада постао „млади краљ“, тј. престолонаследник. Мисија његовог оца краља Уроша I о учвршћивању власти на Дунаву није била узалудна, јер је управо време владавине краља Драгутина један од кључних момената у историји Београда.

МОНАШКЕ ИСПОСНИЦЕ

У стени изнад Митрополијског двора налазе се две мање вештачке пећине. Стручњаци „Београдске тврђаве“ рекли су нам како није искључена могућност да су то биле келије у којима су били испосници, односно први средњовековни београдски монаси који су се ту подвизавали у молитви и тишини.

КРАЉ ДРАГУТИН ВЛАДАР БЕОГРАДА

Године 1284. краљ Драгутин Немањић је учинио град Београд својом резиденцијом где себи сагради двор

Под српску власт Београд је дошао у XIII веку. Ту важну промену омогућиле су врло блиске сродничке везе краља Драгутина са угарским двором. Он је био ожењен Каталином, кћерком краља Стефана V. Пошто је краљ Драгутин абдицирао на Сабору у Дежеву у Рашкој 1282. године и препустио управу над српским јужним земљама брату краљу Милутину, он је управљао једним делом српске државне територије на северу и западу. Међу осталима, припадао му је и Рудник, Ариље са околним подручјем, Браничево, као и делови Босне, Подриње, Усора и Соли.

Две године касније, 1284, угарски владар му је предао на управу Мачву и Београд као мираз. Српски извори су га запамтили као „сремског краља“, према ондашњем поимању Срема, који је тада обухватао и пределе јужно од Саве, читаву Мачву и један део северне Србије. Тада Београд, први пут у државотворном смислу, долази под српску власт 1284.

Краљ Драгутин Немањић, (1252-1316)

године, када га је краљ Драгутин учи-
нио и својом резиденцијом, поред града
Дебрца на Сави, где се такође налазио
краљев главни двор и летњиковац.

То је био период интензивног насе-
љавања српског живља и јачања утица-
ја Српске православне цркве. У граду је
Драгутин имао и свој дворца. Новоса-
грађена Саборна црква била је оличење
снаге и богатства српске државе на се-
веру. Преко тридесет година налазио
се Београд под Драгутиновом влашћу.
Често је у њему боравио и подстицао
развој насеља. Спојен са својим приро-
дним залеђем, град је стекао ванредно
повољне услове за живот и напредак.

Рушевине манастира Кастељана на Космају, 14. век

Насеље се ширило ван бедема. Ње-
гови трагови су недавно откривени на
Дорћолу, у близини данашње Душанове
улице. У Драгутиново време изграђена
је Саборна црква, у којој се чувала изу-
зетно поштована сребрна икона Богоро-
дице. Срби су је понели са собом 1521.
године, када су, после турског освајања
града, били прогнани у Турску.

Поред раскошне градске цркве био
је изграђен и митрополијски двор, чије
остатке и данас видимо на падинама Бео-
градске тврђаве. У доба краља Драгути-
на, српска црква из Београда развила је
живу делатност на ширењу православља.
Тада су у околним пределима изграђе-
не нове цркве, у којима су службу оба-
вљали православни свештеници. Вести о
тим променама стизале су у Рим и иза-
зивале протест папе Николе V, који је
1290. године београдског епископа нази-
вао шизматиком, а за његову делатност
је налазио само речи осуде, тражећи од
српског краља да га одстрани.

Манастир Тресије на Космају, 14. век

Безуспешни су били и покушаји па-
пе да се на место београдског поглава-
ра доведе католички бискуп, те је он по-
стављен у Будиму и само је носио титуле
без стварне власти. Како бележе онда-
шњи летописци, краљ Драгутин је био
дубоко побожан човек, стамен у вери
православној. То је уједно и доба великог
процвата Београдске епископије, која је
постала центар северне српске државе.

Тада је извршено укључивање Бео-
градске епископије у састав Српске
архиепископије са седиштем у Пећи.
Поуздани изворни подаци о делатности
тадашњих београдских православних
владика потичу из 1290. и 1315. године. У
то време су саграђени, или пак обнавља-
ни, многи храмови и манастири. Мана-
стир Кастељан и Тресије на планини Кос-
мају, манастир Винча надомак Београда,
као и манастир Грабовац и Мислођин
код Обреновца.

СВЕТА ГОРА НАДОМАК БЕОГРАДА

На питомим падинама
планине Космај у
Шумадији, налази се
неколико веома значајних
средњовековних манастира.
Монаси су тражили
молитвени мир у скривеним
столетним шумама и ту се
и настанише. Манастир
Кастељан, Тресије и
Павловац су бисери српске
духовности из 14. и 15.
столећа

Краљ Владислав II Немањић (1280-1326)

Краљ Драгутин умро је 12. марта 1316. године. Епископ Данило бележи да се пред смрт замонашио, узевши монашко име Теоктист. Сахрањен је у Манастиру Ђурђеви Ступови у Расу. Најстарији син Владислав Други наследио је оца на престолу у Београду, као краљ северним српским земљама, проглашеним на Великом сабору. Пре тога Владислав је носио титулу и Херцега од Славоније због својих војних заслуга у угарском грађанском рату; због тога што је подржао краља Андрију Трећег. Био је ожењен Констанцом Моризони, која је припадала познатој племићкој млетачкој породици, са којом није имао потомака.

Драгутинов млађи син кнез Урошић, којег стари српски родослови и летописи памте у лепом светлу, по врлини и побожности, умро је млад (око 30 година) и сахрањен је као монах Стефан у манастиру Светог Ахилија у Ариљу, задужбини свог оца. Из гроба му је текло

Краљ Драгутин Немањић владао је Београдом тридесет година и тада је извршено укључивање Београдске епископије у састав Српске архиепископије са седиштем у Пећи

миро, због чега га је Српска православна црква прогласила за светитеља. Манастир Тавна и Папраћа почели су се подизати за време краља Драгутина, а завршили су их његови синови Владислав и Урошић. Краљ Драгутин и краљица Каталина имали су најмање три кћерке, од којих је по имену позната Јелисавета, супруга Стефана I Котроманића.

Обала Дунава, Мирослав Тодоровић

КРАЉИЦА СИМОНИДА У ПОСЕТИ БЕОГРАДУ

Краљица Симонида се поклонила икони Пресвете Богородице, највећој светињи града Београда

Убрзо после помирења Драгутина и Милутина, око 1315. године, Симонида је у Београду посетила краља Драгутина и краљицу Каталину. Београд је у то време био највећи град Драгутинове области и њен верски и културни центар. Симонида је у пратњи многобројне властеле и витезова, а по одобрењу свога мужа, српског краља Милутина, стигла у Београд највероватније 1315. године.

Драгутин, многобројна српска властела и епископ, као и посланици угарског краља Карла Робера дочекали су српску краљицу уз мноштво поклона и свечаности. Београд је у то време имао велику саборну митрополитску цркву која је грађена највероватније у периоду између 1284. и 1315. године.

Симонида се поклонила икони Пресвете Богородице, која се сматрала чудотворном и била највећа градска светиња још од седамдесетих година XI века. После весеља које је трајало „много

Краљица Симонида, фреска из Грачанице

Краљица Каталина Немањић

Краљица Јелена Анжујска

Српске принцезе, краљице, царице и светитељке удате за владаре из куће Немањића све воде порекло из европских аристократских породица и дворова: Византије, Венеције, Француске, Угарске, Бугарске и Влашке

дана“, Симонида је решила да заједно са Драгутиновом женом обиђе гроб краљице Јелене Анжујске, што је означило крај њене посете Београду.

Архиепископ Данило Други је оставио сведочанство о Богородичином култу, описујући посету краљице Симониде својој јетрви краљици Каталини:

„И ту, у великој Саборној цркви митрополијској поклонил се са умиљенијем чудотворној икони Пресвете Богородице. Сви који су их видели дивили су се њиховом изгледу, тако да је ваистину било видети њихов одлазак украшен царским оделом и златним појасима бисером и драгим камењем: пурпури царски и багренице бацали су зраке светлећи се као многи цветови.“

Икона Богородице Београдске не помиње се више у веку после Драгутинове смрти, кад се за власт над Београдом боре угарски и српски владари.

За краљицом Симонидом остале су фреске које приказују њену младост, грациозност и лепоту, а њен лик у Грача-

ници сматра се за једну од најлепших српских фресака. Остала је и песма коју је надахнуто певао Милан Ракић, загладан у њен лик на каменом зиду манастира. Њена необична судбина била је инспирација многим уметницима, а лепота опевана у песмама и приказана на многим сликарским платнима и иконама.

Милутин Бојић написао је психолошку драму Краљева јесен (1912). Драма је написана у једном чину и састоји се из низа сцена у којима се појављује велики број ликова. Централни је лик Симониде, а читаво дело се може поделити на део пре и на део након њене појаве на сцени. Драма је изведена два пута у позоришту 1913. и 1965. године.

Милорад Б. Протић је био српски астроном. Био је директор Астрономске опсерваторије у Београду и открио је 33 астероида. Он је открио 20. марта 1938. астероид који је назвао 1675 Симонида као успомена на нашу краљицу, супругу краља Милутина.

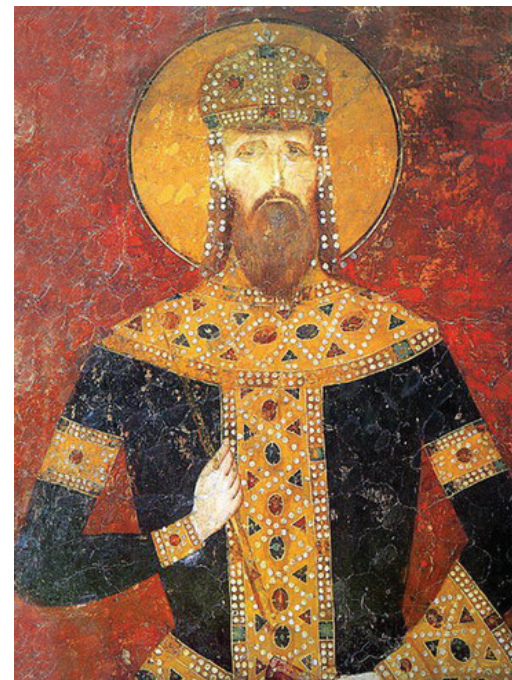
БЕОГРАД У ВРЕМЕ КРАЉА МИЛУТИНА

На олтару дариваном цркви Светог Николе у Италији, краљ Милутин је записао да је господар земље од мора све до реке великог Дунава

После смрти свог брата краља Драгутина, увидевши прилику да преотме северне области и да их присаједини свом краљевству са једним моћним господарем на челу, краљ Милутин је спремио војску и током марта 1316. кренуо у војну кампању на Драгутиновог сина краља Владислава Другог. Убрзо истог месеца успео је да заузме област Мачве, као и да изврши опсаду града, те је успешно заузео и целу област Браничева.

Исте године краљ Милутин је освојио и град Београд на Дунаву, док се Владислав повукао у Угарску. За разлику од свога брата, краљ Милутин је енергично исказао своје намере да трајно задржи град и прекинуо је све везе са угарским двором. Сарађивао је са побуњеним угарским племићима који су имали претензије на престол, чак их је војно помагао, шаљући своје одреде у зараћене делове земље. На самој

Краљ Милутин Немањић, (1253-1321)

Краљ Милутин се сматра највећим градитељем и донатором српских цркава и манастира међу Немањићима због чега га је српска црква канонизовала 1324. године као Светог краља, а његов биограф наводи да је владао четрдесет година и подигао четрдесет цркава

границе јачао је војску и доводио најданије војводе и стратеge неопходне за успешну одбрану.

На овакво новонастало стање и гомилање војске на самој граници није гледао благонаклоно угарски краљ Роберт, који је сматрао те области својом интересном сфером за заштиту поседа Лужне Угарске. Краљ Роберт је већ 1318.

године почео да спрема коалицију за борбу против краља Милутина. Србија је настојала да град задржи у својој власти, док је Угарска захтевала да јој се он преда. Поред војних напада, Карло и папа су покушали да прошире коалицију католичких снага позивајући владаре Чешке, Пољске, Немачке и Корушке да се прикључе у рату против рашког неверника и шизматика.

У запису из 1319. године на сребрном олтару, што га је дао поставити у храму Светог Николе, у Барију у Италији, поштованом код Срба још од Стефана Немање, Милутин је са извесним поносом дао забележити да је господар земље „од мора све до реке великог Дунава“.

Свети Никола из Барија, дар краља Милутина

Краљ Милутин је разним средствима покушавао да спречи пад Београда. Између осталог, он је појачавао и дозиђивао градска утврђења, детаљно је планирао одбрану града и снабдевање и био је спреман да се бори по сваку цену. Сам град и цела област је била већински насељена Србима који су помагали свог краља за предстојеће сукобе.

Српски владар је у пролеће 1319. године први напао Мађаре, наносећи им тешке губитке у пограничном појасу. У првој половини 1319. године Карло Роберт је отпочео своју офанзиву на Краљевину Србију. После вишемесечних борби и посебно тешких окршаја у Београду, српска војска је била принуђена на повлачење. Град је тада доживео

велика разарања и био је скоро уништен и спаљен до темеља. Непријатељства су поново избила у зиму 1320. године, која су на крају окончана трајним угарским заузимањем Мачве и Београда, од чега је створена Мачванска бановина.

Св. краљ Милутин, споменик у Грачаници

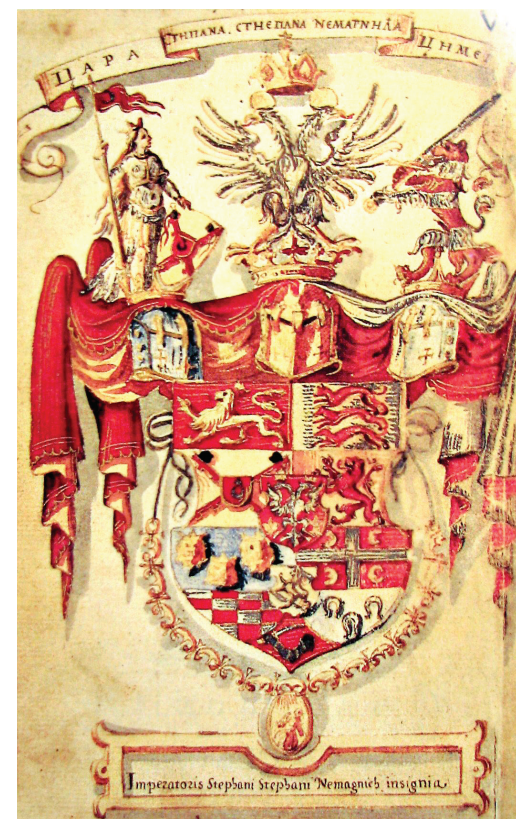
БОРБА ЗА СЛАВНИ ГРАД БЕОГРАД

Београд је био семе раздора у односима Србије и Угарске, током турбулентног XIV века

Српски владари XIV века ратовали су у више наврата са Угарском. Београд је био семе раздора у односима Србије и Угарске. Током турбулентног XIV века, Београд ће прелазити из руку једних у руке других господара. Током владавине цара Душана, Срби су чврсто држали своје позиције на Дунаву. Цар Стефан Душан није трајно задржао град у својој власти, иако га је привремено освојио у једној контраофанзиви. Италијански хроничар Виланија нам говори да после овог крвавог рата угарски краљ није имао више ниједан посед у Србији. Међутим, од почетка своје владавине, цар Душан је притет својих ратних планова пребацио на јужне области према Серу, Солуну и Константинопољу.

Неколико година након смрти моћног цара и доласком његовог младог сина Уроша на престо, отпочиње процес осипања моћи Српског царства, из којег су суседи српске државе извукли највише користи.

Грб Српског царства према Коренић-Неориф грбовнику, датира из 1595. године, чувао се у Дубровнику

Цар Душан,
споменик у
Београду

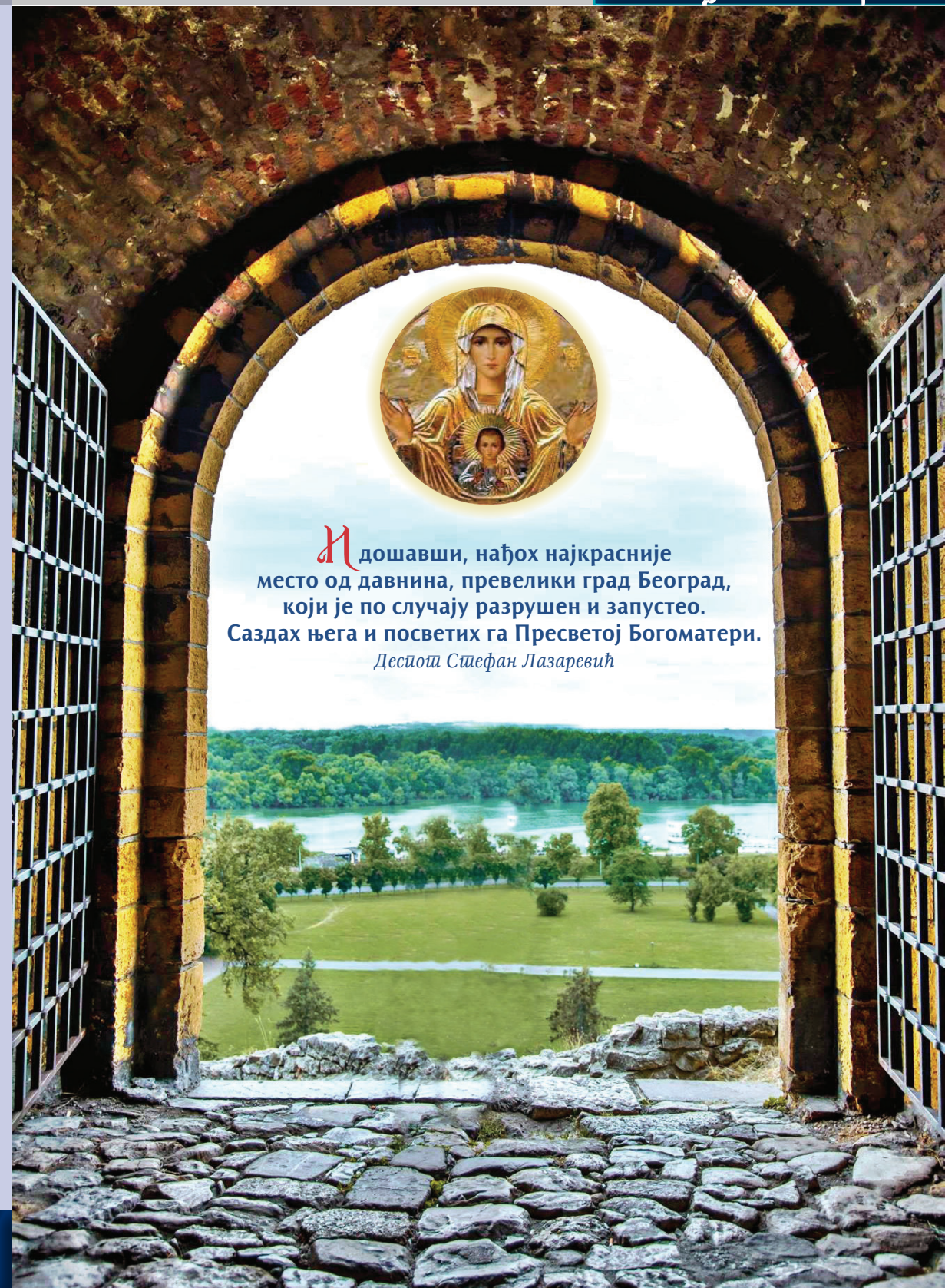

То је доба када је Београд имао мало услова за мирнији развој. Све што је Драгутиново доба створило било је доведено у питање. Угарска је одувек сматрала Београд за тврђаву од изузетне стратешке важности, за коју се такође срчано борила, и све је прилагодила својим ратним потребама на том делу балканског геостратешког простора.

Након дугих и исцрпљујућих ратних дејстава, становништво града се осипало и склањало у сигурније крајеве. Неки српски летописи нам говоре да је

године 1382. моравски кнез Лазар Хребељановић, након смрти угарског краља Лајоша Анжујског, напао Београд и освојио га, али услед лошег стања на учесталој немирној граници и економског слома, он га није могао трајно задржати и чвршће везати за своју државу, већ је ова војна акција била само привременог даха.

Није једноставно ни лако навести број опсада, освајања и рушења и поновних обнављања града. Кроз своју дугу историју Београд је био пре свега тврђава око које су се бориле војске и царевине, па тек онда цивилно насеље које има развијену производњу, трговину и културни и верски живот. Тако је било у старом и средњем, а у доброј мери и у новом веку. Столећима се средњовековни град развијао на просторима тврђаве, тражећи сигурност међу њеним старим бедемима и моћним високим кулама видљивим и са копна и са воде. Београдска тврђава често је рушена и обнављана. Изнад римских зидина стоје српски престоци града, а преко њега, турске и аустријске фортификације.

Идошавши, нађох најкрасније место од давнина, превелики град Београд, који је по случају разрушен и запустео. Саздах њега и посветих га Пресветој Богоматери.

Деспоин Стефан Лазаревић

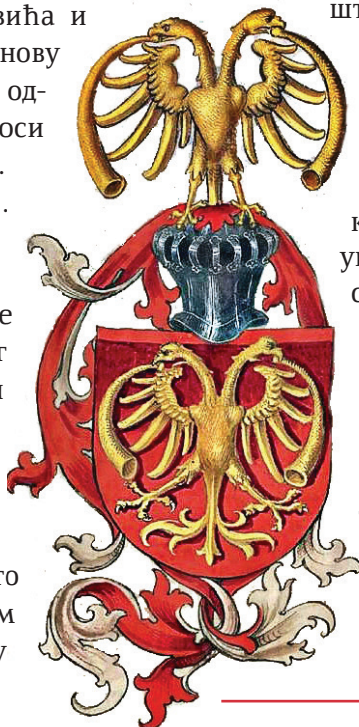
БЕОГРАД ПРЕСТОНИЦА ДЕСПОТА СТЕФАНА

Деспот Стефан је изнад свих и пред свима најсветлији био и више од других, видео се као месец међу звездама, и из далека свако га је могао опазити

Највеће промене доживео је Београд тек почетком XV века, када је поново дошао под власт Србије. Путем преговора између деспота Стефана Лазаревића и краља Жигмунда, а на основу успостављених вазалских односа, регулисани су односи између Србије и Угарске.

Тако је крајем 1403. или почетком 1404. године српском владару уступљен град Београд. Он је био, према речима једног савременика, разрушен и запустео, са видљивим траговима протеклих борби. Требало је много градитељског труда, много средстава да се то стање измени. Уклапањем у српску државу зачас су нестале старе границе.

Живот је тада поново освојио стару тврђаву. Промене су биле тако брзе и темељите да се савременицима учинило да је никао заиста нови град, што и јесте. Србија је добила своју нову престоницу. Деспот Стефан је систематски градио ново средиште земље. На северној граници своје државе, далеко од предела које су тада Турци непосредно угрожавали, он је настојао да својом мудром политиком према суседној Угарској обезбеди услове за несметани развој и раст Београда.

Нарочиту пажњу посветио је деспот Стефан насељавању Београда. Читавим низом економских мера он је подстицао своје поданике да се настане у граду.

Грб деспота Стефана из грбовника Конрада Гриненберга (1483)

Св. деспот Стефан, црква Св. Марка, Београд

Те је повластице оснажио издавањем свечане повеље граду. Он је досељенике ослободио разних дажбина и кулука које су људи у то време дуговали владару. Затим им је дао слободу кретања по земљи, право трговања без плаћања царина и других дажбина. То је житеље нове престонице заиста доводило у привилегован положај. За кратко време град је изменио лик. Ту су се окупили људи из свих крајева Србије, затим из Босне, из приморских градова, посебно Которани и Дубровчани. Било је ту и Млечана и других странаца.

Савременике је нарочито задивила градитељска делатност деспотовог доба у Београду. Започела је првих година XV века и трајала несмањеним темпом до смрти Стефана Лазаревића, јула 1427. године. Више од две деценије, уз велика улагања, стварана је највећа српска тврђава предтурског доба.

Златни печат Београда

Историја хералдичког представљања Београда је дуга и сеже до времена када је град први пут постао српска престоница за време деспота Стефана Лазаревића када се овај симбол први пут индиректно помиње у Деспотовом Житију. Први податак о грбу Београда потиче из 15. века...И печат златни даде овима, који има на себи слику града...

Реконструкција дворца
деспота Стефана у
Горњем граду

Управо њена фортификација показује степен угрожености Србије у XV веку. Нова престоница је била подељена на Горњи и Доњи град са Пристаништем, које је могло да прихвати двадесет лађа. Недалеко се од најтврђе куле Небојше налазио двор српског владара. Ту је била и дворска капела, затим ризница и свечана дворана. Нажалост, тешка разарања у прошлости погодила су управо тај део града. Страдао је коначно 1690. године, у време турске опсаде града, када је експлодирао велики барутни магацин и разнео све зграде унутрашњег утврђења.

Поред стручних занатлија, град је зидан највећим делом трудом деспотових поданика, сељака из свих крајева Србије. То је позната обавеза „градо-зидања“, важила је за сваког и у ондашњем друштву и времену предста-

Воштани печат деспота Стефана

вљала је обавезан дуг владару. Свестрани и брзи развој Београда огледао се на свим подручјима живота.

Постао је средиште земље у културном погледу. Ту је било седиште београдског митрополита, који је имао веома истакнуту улогу у животу земље. Исидор је угледом у цркви и утицајем на опште послове у земљи оставио видног трага у историји Деспотовине. Њему су се обраћали Дубровчани за помоћ и подршку на српском двору када су настојали да испослују повољније услове трговања или обештећења за своје грађане и њихове послове. Почетком XV века у Београду је била обновљена велика митрополијска црква Успења Богородице. Налазила се у Доњем граду. Недавно пронађени ктиторски натпис Светог деспота Стефана Лазаревића важно је сведочанство те обнове.

Црква је била окружена вртovima и обдарена великим поседима и приходима. Припадао јој је, између осталог, и оближњи рудник Рудишта, недалеко од Београда, а уживала је приход и од рудничке царине. У њој се чувала позната сребрна икона Богородице, а црква је страдала највећим делом у аустро-турским ратовима почетком XVIII века.

Упоредо са приливом досељеника и развојем насеља градили су се нове цркве. Поред митрополијске цркве, изграђена је црква Свете Петке, у којој су чуване мошти истоимене светитељке. Црква Три јерарха, по сведочанству Константина Филозофа, била је одређена за гробницу српских митрополита, док се црква Светог Николе налазила поред

Остаци комплекса Београдске митрополије, 15. век

Сам деспот Стефан је био књижевник. Писао је са љубављу и сакупљао драгоцене књиге. Могуће је да је спис Слово љубве настао баш у његовој палати у Београду

болнице, односно прихватилишта за странце. Поред православних храмова, постојала је и једна католичка црква, за малобројну католичку заједницу града.

Српска престоница убрзо је постала и књижевно средиште. Сам деспот Стефан је био књижевник. Писао је са љубављу и сакупљао књиге. Могуће је да је његов спис Слово љубве настао у Београду. Ту је, у двору, била смештена и његова библиотека, која је имала мноштво књига. Била је то прва библиотека за коју се данас зна да је постојала у Београду. Касније је један део те библиотеке прешао у посед деспота Ђурђа

Ктиторски натпис деспота Стефана
о обнови Митрополије из 15. века

Бранковића, односно његових наследника. У Београду су се окупљали писци и преписивачи књига. Ту је једно време боравио Константин Филозоф, који је касније својом биографијом Стефана Лазаревића прославио његову делатност и посебно саму престоницу Деспотовине. Задивљен њеним развојем, зналачки је описао њене бедеме, куле, зграде и дворца. Његов књижевно богато украшени текст најлепши је споменик о средњовековном Београду уочи разарања која је доживео.

Поред Константина Филозофа, ту су предано радили и други писци. Дијак Андреја, параклесисарх Београдске митрополије, преписао је 1424-1425 године један *Панеџирик* по наруџби патри-

јарха Никона, а један анонимни монах ту је преписао осам књига за рачун војводе Радослава. Касније су оне пренете у манастир Радешно. Стефан Лазаревић је рано почео побољевати, а деце није имао. Постајало је све актуелније питање наслеђа престола у Србији. Деспот Стефан је за наследника одредио свог сестрића Ђурђа Бранковића. Требао је да се с тим сагласи угарски краљ и да донесе одлуку о деспотовим поседима у Угарској.

Два владара су о томе повела преговоре приликом сусрета у Тати, у Коморанској жупанији, у пролеће 1426. године. Извесно је, међутим, да је краљ Жигмунд прихватио Ђурђа Бранковића за деспотовог наследника у Србији у

Деспотова кула и капија изграђена око 1405. године. Данас је ту седиште Астрономског друштва Руђер Бошковић и Народне опсерваторије

Манастир Павловац на Космају, 15. век

случају да Стефан Лазаревић умре без наследника, али је тражио да се Угарској врате Мачва и Београд. Деспот Стефан је умро изненада, 19. јула 1427. године. У том тренутку се угарски краљ налазио у Влашкој, а Ђурађ Бранковић у Зети. Обојица су кренула према Београду. Првих дана септембра краљ Жигмунд се са војском налазио под Београдом, са намером да изнуди извршење уговора у Тати. Приближно у исто време стигао је у град и деспотов наследник. Заповедник Београда, српски војвода, предао је град Ђурђу Бранковићу. Тих дана одигравала се права драма у Београду и Србији, напетост је завладала.

Турци су провалили у земљу. Напали су Раваницу и друге српске градове. Харали су на све стране. Краљ Жигмунд је са своје стране упутио одреде у Србију да сузбије Османлије, али и да изврши притисак на новог српског владара. Са

севера и југа надирале су чете нападача. На две стране се није могло ратовати. У таквим околностима Ђурађ Бранковић је потражио споразум с краљем Жигмундом. Услов је био – предаја Београда Угарској.

Законик о рудницима деспота Стефана из 15. века

Становници Београда примили су вест о неминовном са великим огорчењем. Схватили су то као неправду, као катастрофу, као помрачење дана, како се то јасно види из текста савременика.

Српска војска морала је да напусти град заједно са већим делом становништва. Утврђени град, пре свега Горњи град, предат је угарским властима које су одмах успоставиле свој поредак. Примопредаја Београда трајала је око два месеца (септембар-октобар 1427. године). Све време налазио се угарски краљ с војском под његовим бедемима. Србија је била принуђена да гради нову престоницу, недалеко, опет на речним обалама, опет само привремено. Смедерево је стога никло брзо; изграђено је за мало година, али без услова које је имао Београд.

Деспотов камени стуб, село Црквине, Младеновац

Витешки ред Змаја

Витешки ред Змаја формиран је 12.12.1408. године, а основао га је угарски краљ, каснији римски цар Жигмунд Луксембуршки. Ред је за заштитнике изабрао светог Ђорђа и свету Маргарету, а разлог оснивања реда је био заштита хришћанске Европе и хришћанских вредности које су биле угрожене од младе азијске цивилизације која је имала амбицију да агресивно наметне своју веру и културу.

Двадесет четири најдостојнија европска витеза тог доба, личности високих моралних принципа, елита у најширем значењу тог појма били су чланови првог реда Змаја. Почасно место првог витеза према оснивачкој повељи – први међу једнакима – био је деспот Стефан Лазаревић, господар Србије.

Симбол витешког реда Змаја био је змај са крстом на својим леђима, репом обавијеним око сопственог врата, а част да се носи такво обележје на својој витешкој опреми и застави био је, и остао, симбол највећег могућег господства и достојанства.

СРПСКА ЦРКВА ПРЕД ПАД ДЕСПОТОВИНЕ

Услед непрестаних ратова и пустошења јужних српских крајева, народ и црква спас су тражили преко Саве и Дунава

Хришћанска војска Мађара, Срба и Крсташа је одбранила Београд од Турака у судбоносној битки 1456. године

Српски патријарси су у деспотовој престоници Београду постављали православне митрополите који су развили пастирски рад на ширем подручју Средњег Подунавља. Током XV века, број православних Срба у подунавским и прекодунавским областима се стално увећавао услед досељавања становништва из јужних српских, ратом угрожених области. Повратком Београда под угарску власт (1427), београдски митрополити су постали непосредни поданици угарског краља и сматрани су духовним старешинама свих православних Срба у тадашњој Јужној Угарској. Њихова надлежност се временом проширила далеко према северу, све до области Мармароша коју су настањивали православни Русини, што је посведочено повељом угарског краља Матије Корвина из 1479. године, која је додељена тадашњем београдском митрополиту Јоаникију.

Свети архиепископ Максим Бранковић, Крушелол

До тог времена, православни Срби су већ увелико постали веома бројни у областима Јужне Угарске. Угарски краљ Матија је 1481. године посебном одлуком ослободио православне Србе у читавој тадашњој Угарској од плаћања десетка латинским бискупима. Његов наследник, угарски краљ Владислав II је новом одлуком из 1495. године потврдио ослобађање православних Срба, Румуна и Русина у Угарској од плаћања десетка латинском свештенству. Београдско-сремски деспот, митрополит и светитељ Максим Бранковић, који је умро 1516. године, сматран је духовним поглаваром свих православних Срба у Јужној Угарској. У Музеју Српске православне цркве у Београду налази се сачувана архијерејска митра из 1546-47. године, дар деспотице Катарине, удовице деспота Стеван Бериславића, београдском митрополиту Лонгину.

Жезло које држи архијереј означава власт Светога Духа, укрепење људи, снагу путеводитеља, да непокорне казни, далеке да сабира

Београдско-сремска епархија

Након турског освајања Београда (1521) и победе на Мохачу (1526) дошло је до знатних промена у црквеном уређењу. Београдска епархија је привремено потпала под надлежност Охридске архиепископије. Од пада Београда под Турке, 1521. године, српска митрополија живи у врло тешким околностима. Споља је угрожавају Турци, а изнутра Угри због непристајања на Унију.

Када су Угри запосели Београд, Србима је био забрањен улазак у сам град, па је чак и седиште Београдског митрополита било изван, те је на један стреломет иза зидина била и служба за Васкрс на словенском језику

Бертрадон де ла Брокијер, француски племић у Београду 1432/33.

Коначним падом Београда под Турке, велики број Срба протеран је из града под стражом и насељен у Цариград. Са собом су на пут понели и највеће градске светиње, мошти Св. Петке и царице Теофане и чудотворну икону Пресвете

Богородице. Ускоро су у Цариграду, као успомену на напуштену београдску Саборну цркву, подигли цркву која је била посвећена Успењу Пресвете Богородице. Управо у то време пада и покушај одважног смедеревског митрополита Павла да обнови самосталност Српске патријаршије.

Иако његов покушај није успео, замисао није напуштена и коначно је остварена 1557. године, када је заслугом српског патријарха Макарија I извршена коначна обнова Српске патријаршије са средиштем у Пећи. Тада је дошло до новог преуређења јерархијских односа на бившим угарским подручјима. Од тог времена, Београдско-сремска епархија се налазила у саставу обновљене Српске

Последњи Бранковићи – Стефан, Ангелина, Максим и Јован – заузимају видно место у српској хагиографији и националној историји прве половине XVI века. Што је за средњовековну Србију био манастир Студеница, то је за Србе у Подунављу био манастир Крушедол или „друга Студеница“, маузолеј сремских деспота Бранковића, чији култ за време Турака чак превазилази стари култ Светих Немањића.

Сребрњак деспота Ђурђа Бранковића

Манастир Крушедол, 16. век

Графика Београда из 16. века

патријаршије, а њени архијереји су током XVI и XVII века носили титулу митрополита и повремено су имали помоћне епископе за област Срема.

Током Другог рата (1593-1606), на подручју Средњег Подунавља дошло је до масовног покрета православних Срба познатог као Банатски устанак, што је послужило Турцима као повод да у Београд донесу и на Врачару спале мошти Светог Саве. За време Бечког рата (1683-1699) хабзбуршка војска је 1688. године преотела Београд од Турака. У то време, београдско-сремски митрополит био је Симеон Љубибратић који је 1690. године услед ратних дејстава заједно са српским патријархом Арсенијем III избегао у Угарску.

До краја рата (1699), епархија је остала подељена на јужни део под турском и северни део под хабзбуршком влашћу. Нови српски патријарх Калиник I је на турској страни поставио но-

вог београдског митрополита Михаила, док је стари српски патријарх Арсеније III на хабзбуршкој страни поставио Стефана Метоксијца, који је најчешће боравио у својој резиденцији у Сремским Карловцима.

Срушени град Жрнов на Авали

БЕОГРАДСКО-КАРЛОВАЧКА
МИТРОПОЛИЈА

Миром у Пожаревцу (1718) добила је Хабзбуршка монархија од Османског царства, осим осталог, и Банат, југоисточни Срем и део територије данашње Србије јужно од Саве и Дунава. У овим областима су тада постојале четири српске православне епископије, у Банату Вршачка и Темишварска, а јужно од Дунава и Саве Београдска и Ваљевска.

Народни представници, на челу са карловачким митрополитом Вићентијем Поповићем (1713-1725), одмах су предузели акцију, да епископије у овим крајевима уђу у састав Карловачке митрополије, да се тако очува црквено јединство православних Срба под хабзбуршком влашћу.

Хабзбуршке државне власти биле су против тога из политичких разлога и, ослањајући се на амбицију београдског митрополита Мојсија Петровића (1713-1726), образовале су у овим областима засебну Београдску митрополију, којој је био потчињен и румунски епископ у Римнику. Стварање ове митрополије накнадно је благословио и српски патријарх Мојсије Рајовић.

Када се карловачки митрополит Вићентије Поповић разболео, народни представници су успели да му поставе за београдског митрополита Мојсија Петровића као татора, а када је карловачки митрополит умро (1725), једногласно су на одржаном сабору из 1726, изабрали Мојсија Петровића и за Карловачког митрополита.

Државне власти морале су у тај мах пристати на тај готов чин, али су после

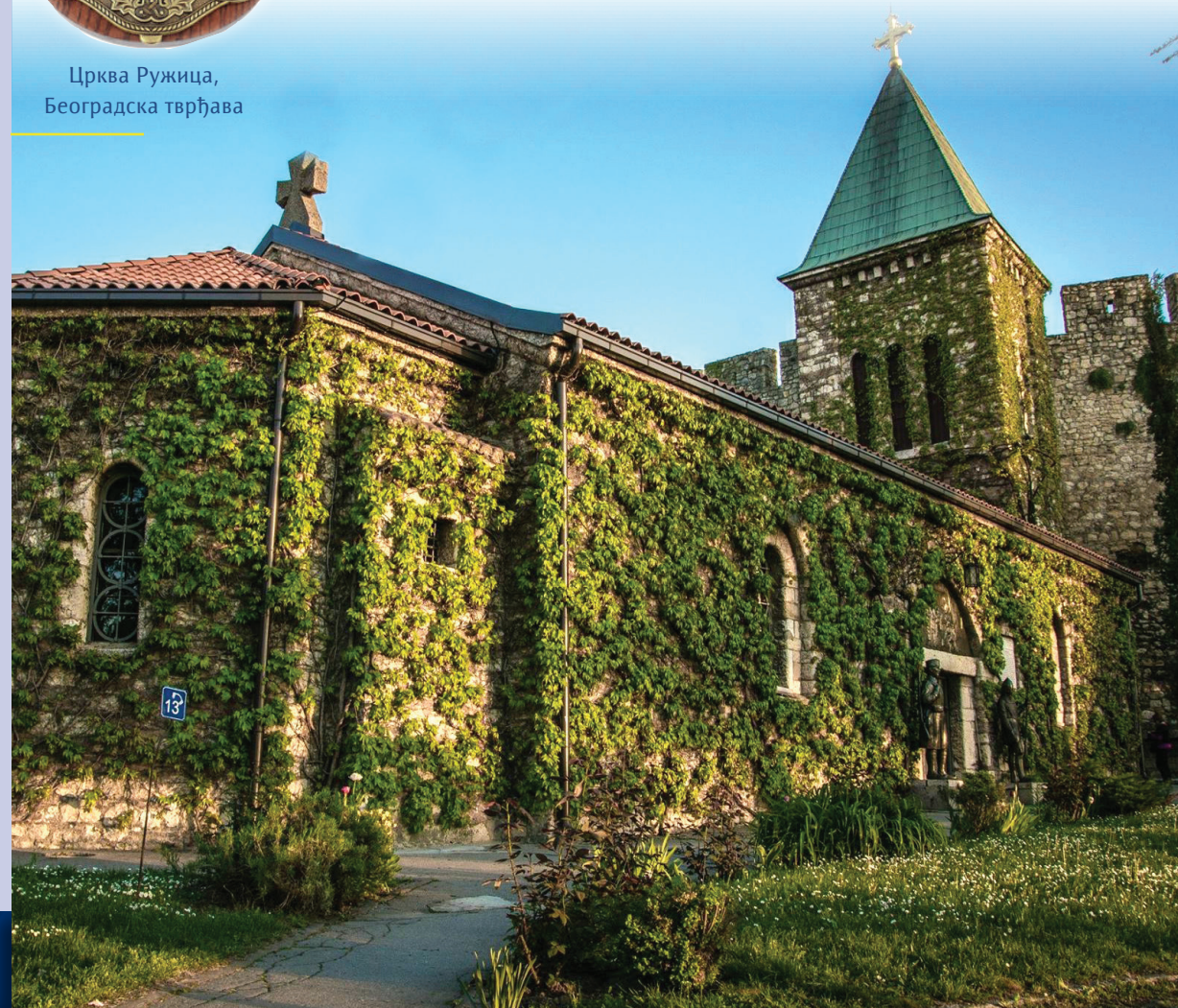
Митрополит београдски Мелентије, (1776-1833)

смрти Петровићеве (1730) опет живо настојале да раздвоје Србе на две митрополије. Међутим, на Сабору из 1731. једногласно је изабран дотадашњи арадски владика Вићентије Јовановић за митрополита уједињене Београдско-карловачке митрополије, те је то уједињење остало све до мира у Београду (1739), по коме су сва подручја данашње Србије јужно од Саве и Дунава поново дошла под османску власт.

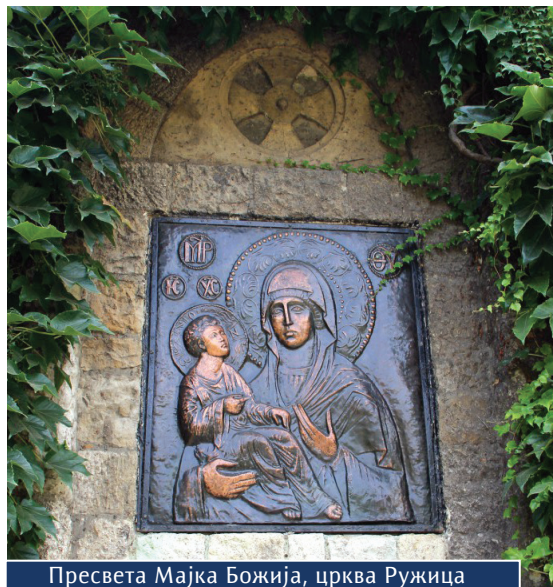
Оба митрополита Београдско-карловачке митрополије били су енергичне, просвећене и разумне старешине, те су за кратко време своје управе веома много учинили, како за напреднију и бољу организацију црквене власти, тако и за духовну културу уопште међу Србима под хабзбуршком влашћу.

ЦРКВЕ РУЖИЦА И СВЕТА
ПЕТКА У БЕОГРАДУ

Најстарије градске светиње које
својом лепотом и трајањем чувају
несаломив дух Београда

Црква Ружица,
Београдска тврђава

Београдска тврђава, која доминира Калемегданом као најзначајнијим културно-историјским комплексом, је током своје дуге историје делила судбину Београда који је неколико пута рушен и поново грађен, углавном услед ратних разарања. Овај веома сложен фортификациони комплекс се развијао готово два миленијума. Турско освајање имало је за последицу рушење средњовековних урбаних структура града, док су каснији аустријски покушаји трансформације Београда у утврђени европски барокни град били спречени поновним турским освајањем.

Пресвета Мајка Божија, црква Ружица

Током свих ових догађања не само да су ишчезле старије урбане структуре града, већ је у доброј мери измењен и рељеф на простору где се некада налазио утврђени средњовековни град. Током XV века, у доба владавине деспота Стефана Лазаревића, све до турског освајања 1521. године, у Доњем граду су се налазиле све најзначајније институције. Биограф деспота Стефана нам оставља драгоцену сведочанства о сакралним здањима тог периода у свом опису Београда, где по први пут помиње цркву Успења Богородице као катедрални храм митрополита београдског. Он помиње да се црква налазила у саставу истоименог манастира.

Из једног каснијег извора, писма београдског митрополита Теофана руском великом кнезу Василију 1509. године, сазнајемо да је у овој цркви, поред других реликвија, чувана и чудотворна икона Богородице, коју је према легенди радио Свети Лука, као и мошти царице Теофане и мошти Свете Петке.

Копљаник цара Душана, црква Ружица

Због оскудних историјских података тешко је утврдити да ли је митрополитска црква одмах након турског заузимања града, исто као и остале главне градске цркве, претворена у џамију. Међу истраживачима преовладава мишљење да јесте. Захваљујући тој чињеници остала је, заједно са црквом франевачког самостана, поштеђена рушења све до краја XVII и првих деценија XVIII века.

Касније изграђена црква Ружица смештена је у предграђу Београда, испод Зиндан капије. Ко је и када саградио ову цркву посвећену Пресветој Богоро-

дици, попут првобитне цркве порушене у турско доба, није нам сасвим познато. Извесно је то да је ово најстарија београдска црква. Из сачуваног документа из тог периода сазнајемо да је свега пет дана по ослобађању града од Турака већ постојао Одбор за обнову Ружице. Радови на обнови су се одвијали убрзано, тако да је црква већ после десет месеци освештана. После освешћења, у њој су почела да се врше богослужења.

Народно предање сведочи да се Ружица налазила на истом месту где је и данас, јер је народ поштовао извор Свете Петке, између осталог зато што је његова вода управо пролазила испод темеља храма цркве посвећене Пресветој Богородици. Верује се да су сестре Ружица, Марица и Цвета на простору Београдске тврђаве подигле по једну цркву као своју задужбину, које су биле прозване по њиховим именима. У једној старој народној песми се помиње црква под баш овим именом на Београдској тврђави.

За време светског рата 1914–1918 од стране аустроугарске и немачке војске опљачкан и порушен је овај свети храм војнички. Под Владом Њ. В. Краља Срба, Хрвата и Словенаца, Александра, управом првог српског Патријарха Димитрија... обновљен је храм Божији

Црква је веома страдала током Првог светског рата, а поново је обновљена и освећена 11. октобра 1925. године. За успомену на обнову цркве из ове године, десно од улазних врата је постављена спомен-плоча на којој је записано: „За време светског рата (1914–1918) од стране аустроугарске и немачке војске опљачкан и порушен је овај Свети Храм војнички. Под владом Њ. В. Краља Срба, Хрвата и Словенаца Александра I, управом првог српског Патријарха Димитрија... обновљен је Храм Божији.“

Приликом ове обнове израђене су и две статуе које су постављене на улазу у цркву, од којих једна представља копљаника цара Душана, а друга пешака из балканских ратова. Од ратног материјала израђена су три полијелеја, чираци за свеће и вазе за цвеће од топовских чаура. У цркву долази, уз посредовање војног свештеника, духовника цркве Ружице, и шест икона из логора Надор у Африци. Само су две очуване. Вршени су радови и након Другог светског рата. Том приликом је подигнута капија код олтара и продужен је и саниран водовод до испоснице Свете Петке. Највећи радови вршени су током 1937. године, када је саграђена данашња капела Свете Петке, трем уз капелу и црквени дом, који је приликом бомбардовања 1944. године био разорен. Црква Ружица је од 31. маја 1965. стављена под заштиту државе.

Богат иконостас Ружице осликао је свештеномученик Рафаило Момчиловић, који је урадио иконостасе манастира Раковице и цркве у Горњем Ковиљу. Ликовно образовање је стицао у Београду, Москви и Италији и током 40

Капела Свете Петке

година професионалног бављења сликарством насликао је, поред поменутих иконостаса, и велики број појединачних икона. Иконе иконостаса Ружице је сликао уљем на шперплочи, по скицама епископа Иринеја Ђурића.

Преграду иконостаса са плитким дуборезом у позлати радио је столар Коста Тодоровић. Пројектована је са намером да следи национални стил опонашајући иконостасе моравског стила. Преграде су у рељефима преплета и розета у којима се осећа тенденција да олтарска преграда подсети на зидане мермерне преграде у појединим нашим црквама. Отвор олтарске преграде испуњава пет делова иконостаса, а по вертикали лево и десно су избачена слободна крила иконостаса, тако да има укупно седам делова.

Цркву је живописао познати академски сликар Андреј Биценко. Нажалост, услед влаге, живопис је у великој мери оштећен. Основна одлика стваралаштва овог руског емигранта који се школовао у Кијеву, а између два рата живео и радио у Београду, је спајање традиционалне шеме црквеног сликарства и елемената савремене реалистичне уметности.

Карактеристично за живопис ове цркве је то да на њему налазимо изванредан број наших савременика. Наиме, целу западну страну црквене лађе покрива композиција на којој је представљена Христова Беседа на гори, где међу слушаоцима налазимо: војног свештеника Петра Трбојевића и краља Александра I, а на северној страни краља Петра I и руског цара Николаја II Романова.

КАПЕЛА СВЕТЕ ПЕТКЕ

Капела Свете Петке подигнута је у периоду када, на молбу кнегиње Милице султану да их преузме, мошти ове светитељке долазе у Београд. Део моштију бива смештен 1417. године у капелу коју је подигао неки београдски великодостојник у Доњем граду. Након коначног турског освајања Београда 1521. године, мошти заједно са великим делом становништва одлазе у Цариград, где почивају до 1641. године, када их откупљује молдавски војвода и преноси у град Јаши. Црква Ружица чува једну честицу моштију Свете Петке.

Није нам сасвим познато да ли је ова првобитна капела била саграђена у близини извора, попут данашње. Извор помиње 1658. године Француз Килке у

Ова славна, равноангелна светитељка Параскева беше српскога порекла, робена у граду Епивату, између Силимврије и Цариграда

Капела Свете Петке

свом опису Београдске тврђаве. Иначе, сматра се чудотворним и тече вековима. Једном је пресахнуо, приликом повлачења војске из отаџбине 1915. године, међутим, поново је потекао 1918. године на Светог Онисима, од када се за овај празник у Храму служи Литургија и врши освећење воде.

Та првобитна капела је била земуница у коју се улазило низ степенице, а један мали ходник водио је до извора. Због лошег стања у коме се налазила, на иницијативу патријарха Варнаве изграђена је и освећена данашња капела на дан Свете Петке 1937. године. Приликом копања темеља пронађени су остаци неког ранијег храма и ископане су бројне кости војника погинулих у одбрани Београда 1914–1915. године. Пренете су у посебно изграђену костурницу у бедему испод Јакшићеве куле.

Капела је двапут живописана. Први живопис који је радио академски сликар Владимир Предајевић је пропао због слабог квалитета материјала, због чега је други пут одабран мозаик као трајни-

ја варијанта. Урадио га је београдски сликар Ђуро Радловић у периоду од 1975. до 1982. године, а осветио га је патријарх Герман 27. фебруара 1983. године. На западном зиду капеле приказано је опредељење Светог кнеза Лазара за Царство небеско. Ту се налазе царица Милица, Свети Стефан, као и Београд са небесним покровитељима Светим Симеоном и Светим Савом. Налазимо и композиције Свете тројице, Благовести, Рођење, Преображење, Васкрсење Христово.

Тематика живописа јужног зида капеле повезује извор Свете Петке и бању Витезди. Даље налазимо и Свету Петку у чијој позадини се види и ова капела, тврђава и црква Ружица, као и монументални лик Пресвете Богородице и Христов „нерукотворени образ“ отиснут на убрису. Важно је истаћи и то да живопис капеле изражава стремљење од земље ка небу – доња зона представља земљу, средња појаву Бога у свету и историју нашег спасења, а трећа дочарава славу Царства небеског.

У комплексу капеле Свете Петке налази се и крстионица Свете Петке изграђена 2004. године, новоизграђени парохијски дом заједно са трпезаријом и библиотеком, капела за паљење свећа и црквена продавница. С обзиром на то да је култ Свете Петке посебно развијен у нашем народу, мноштво света свакодневно посећује ову светињу, посебно петком, када се у Ружици служи Литургија са читањем канона Светој Петки и целивањем светих моштију, а по подне се у капели служи вечерње са читањем канона, када се поново износе мошти.

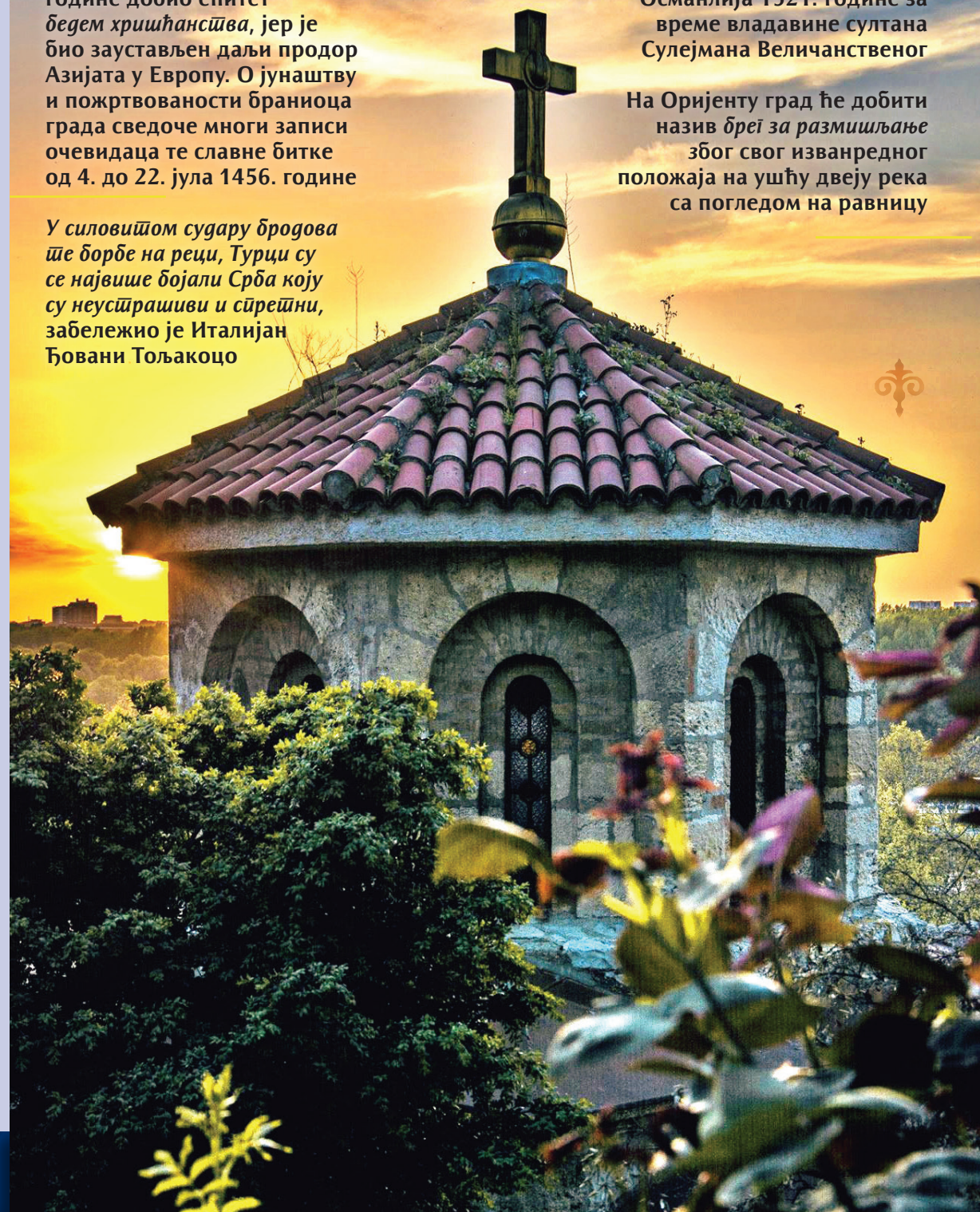
Извор: Православље

Београд је пре тачно 564 године добио епитет *бедем хришћанства*, јер је био заустављен даљи продор Азијата у Европу. О јунаштву и пожртвованости браниоца града сведоче многи записи очевидаца те славне битке од 4. до 22. јула 1456. године

*У силовитом судару бродова
ће борбе на реци, Турци су
се највише бојали Срба коју
су неустрашиви и сирешни,
забележио је Италијан
Ђовани Тољакоцо*

На крају, град је пао у руке Османлија 1521. године за време владавине султана Сулејмана Величанственог

На Оријенту град ће добити назив *бреџ* за размишљање због свог изванредног положаја на ушћу двеју река са погледом на равницу

БЕОГРАДСКЕ СВЕТЕ КЊИГЕ

Ћирилично слово и реч је наше
име, културни идентитет,
вековни говор српске душе

Београдски
паримејник

Најважнији међу српским преписима паримејног текста јесте Београдски паримејник, најстарија књига у фонду Народне библиотеке Србије и један од најдрагоценијих сачуваних српских рукописа уопште. Он припада групи монументалних кодекса с краја XII и почетка XIII века који сведоче о вековима дугом развоју српскословенске ћириличне писмености, заједно са Мирослављевим јеванђељем и Вукановим јеванђељем.

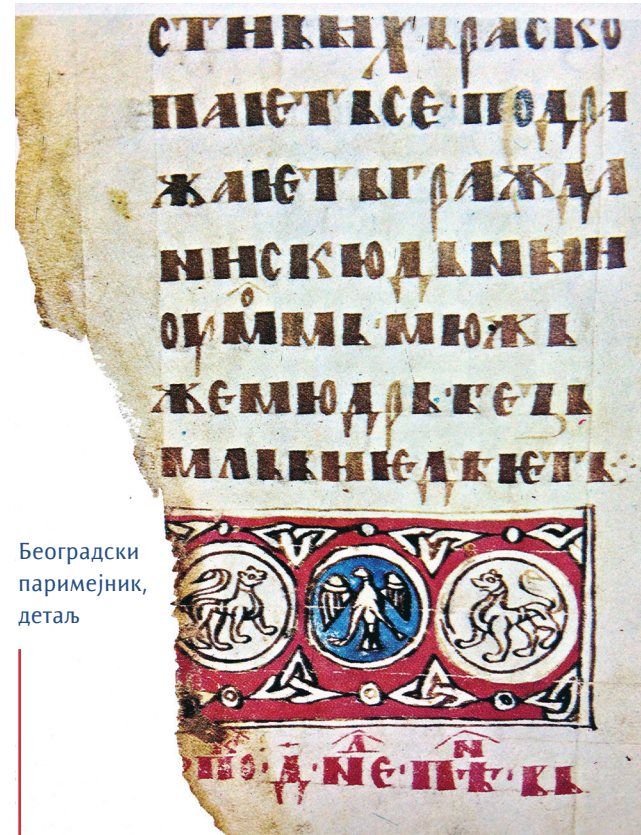
Настао је у неком од високо развијених писарских средишта Рашке области у првој четвртини XIII века, што значи да потиче из доба Светог Саве, односно из времена уздицања Српске цркве у ранг аутокефалне архиепископије. Сматра се да је Београдски паримејник настао у околини српске средњовековне престонице Рас, у време краља Стефана Првовенчаног. Очуван је мањим својим делом; запис о настанку, уколико је и постојао, данас недостаје, због чега није познато ко је наручио његову израду; у питању је, свакако, био припадник владарске породице, крупног племства или високог клира.

Као споменик писмености, то је калиграфски најуспелији српски рукопис свога доба, а његов књижни украс има високу уметничку вредност и носи трагове различитих традиција – византијске, романичке и оријенталне – којима је била изложена српска уметност тог доба. Овај низ јединствених квалитета, као и узбудљив историјат – од доспевања у Народну библиотеку из Скопља, преко нестанка током евакуације војске 1915. године до поновног проналажења и откупа 1969. у Немачкој – али и лоше

Стари српски рукописи писани током средњег века носили су печат византијско-српских културних прожимања, духовних и уметничких стремљења

физичко стање књиге, парадигматични су за десетковани српски рукописни фонд у целини.

Репрезентативан у сваком погледу – по времену и околностима настанка, по општем изгледу, древним и богатим језичким и текстуалним слојевима, по врхунском писму и украсу, бурном историјату и значају за светску славистику – Београдски паримејник представља споменик културе првог реда и највећу драгоценост и амблем Народне библиотеке Србије.

Београдски
паримејник,
детал

Београдско четворојеванђеље

Београдско четворојеванђеље (4/17 август 1552.) је најстарија штампана књига у Београду. Зове се и „Четвороблаговестије“. Спада у књиге тзв. велике осмине, јер је величина њених листова 20x30 цм. Штампани простор на страници потпуно је испуњен текстом 14x21.5 цм. Текст је сложен у 24 и 25 редова и има 211 листова. Књига је украшена богатим орнаментима урађеним у куваном дрвету ораховине.

Садржи 8 великих орнамената и 392 иницијала. Углови и спољне стране испреплетени су белим шарамата. Цртана слова су

Београдско четворојеванђеље

украшена стилизованим листићима или искићена белим лозицама. Тип слова и иницијала преузет је из старих српских рукописних књига (утицај средњовековног, монументалног сопћанског сликарства).

На основу воденог жига — лађарске котве која се налази у кругу, а изнад које стоји шестокрака звезда, може се закључити да је папир за штампу ове књиге набављен у Италији. Између целина увезани су празни листови. Књига садржи четири канонска јеванђеља (Св. Матеја, Марка, Луке и Јована), затим евангелистар са прегледом верских јеванђеља. Последња два листа садрже поговор. Штапање књиге завршено је 4/17.

августа 1552. године. Књигу је крупним ћириличним словима штампао Тројан Гундулућ, члан дубровачке колоније у Београду. Из поговора на крају књиге може се закључити да је књига штампана у штампарији коју је основао кнез Радиша Дмитровић, кога је у току припрема задесила смрт, да би потом посао наставио дубровчанин Тројан Гундулић.

Београдска штампарија

О покретачу Београдске штампарије Радиши Дмитровићу мало се зна, док се о Тројану Гундулићу, дубровчанину, занатлији и трговцу у Београду зна много више. У Дубровнику је завршио берберски занат, којим се и бавио у Београду. А поред тога, бавио се и трговачким пословима што му је омогућило да прихвати финансирање штампања књиге. Као и већина дубровчана у Београду био је становник дубровачке колоније. Када се упустио у издавачки подухват, обезбедио је искусног znalца књиге и вештине штампања, јеромонаха Мандарија. Мандарије је обављао редакцијске послове, одлучивао о техничком и уметничком обликовању, избору предлогака за орнаментику заставица и иницијала.

Књига „Београдско четворојеванђеље“ спада у најбоља остварења старог српског штампарства. Потребно је нагласити да је Београд био једини град на Балканском полуострву који је у XVI веку имао штампарију у којој су штампане књиге на српскословенском језику, ако се изузме Скадар, чија је штампарија настала као нека врста проширене делатности Вуковићеве млетачке штампарије.

Од Београдског четворојеванђеља је заправо почело штампање књига у Београду, које је настављено тек са обнављањем српске државности у XIX веку, у Кнежевини Србији. Колико је до сада познато, сачувано је четрдесетак примерака Београдског четворојеванђеља. У Београду се, поред примерка Библиотеке града Београда, чува још 13 примерака прве књиге штампане у Београду.

Београдско четворојеванђеље штампано је у XVI веку, у време Сулејмана Величанственог, чија је владавина трајала пуних 46 година. За то време, у Србији је штампано девет литургијских књига у шест штампарија. Са султаном Селимом Другим, његовим наследником, долази друга политика, тако да је крај XVI века, у области српског штампарства, обележила пустош. Због великих пореских дугова према Турској, многи манастири и цркве морали су бити продати. Београдско четворојеванђеље је једина књига те штампарије, и није познато како је и када престао њен рад.

Извор: СПЦ

ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА ЗАШТИТНИЦА ГРАДА

Цркве и манастири Архиепископије београдско-карловачке

Наши преци су од самих почетака управљања Београдом у њему неговали и развијали култ Пресвете Богородице. Знамо да је међу црквеним средиштима у пограничним пределима српске државе највећи успон својевремено доживела управо Београдска митрополија. Саборну цркву у њој изградио је краљ Стефан Драгутин, који је до своје смрти управљао Београдом. У њој се чувала чудотворна икона Свете Богородице као највећа светиња Белог Града.

Почетком XV века, деспот Стефан Лазаревић је обновио митрополијску цркву свог новог stolног места, посвећену Успењу Богородичином – призидао јој је певнице и богато је украсио и даривао. Храм се тада налазио у Доњем граду, у подножју калемегданског брега. У непосредној близини подигнута је резиденција београдског Митрополита, који је у деспотово време носио титулу

Богородица
Одигитрија,
црква Св. Марка

Стара зграда Београдске митрополије

егзарха свих српских земаља. Његов хагиограф је за култ Богородице Успенске записао:

„И црква велика је са источне стране града, где се силази слично као на кедарском потоку, ка Гетсиманији. Она је, дакле, митрополија Успеније Пречисте Владичице и имађаше около општежиће украшено разним растињем, са многим богатством, селима и другим обиљежјима, а била је престо митрополита београдског, егзарха свију српских земаља. Ова је црква била богатија од других у дане овога благочастивог. А (Стефан) начини и цркву од основа у Периволији трима великим светитељима за сахрањивање архијереја те цркве. А сазида и странопријемницу за болне и цркву у њој у име Светог чудотворца Николе, на најслађој води; и насади вртове од свакога изабраног плода; и приложи (јој) села и богатство много; у њој болне и странце храњаше и олакшање њима даваше.“

Београдска митрополија имала је посебну улогу у време српских сеоба у

Угарску, нарочито после 1459. године. Међутим, кад су Турци освојили Београд (1521), Саборна црква је међу првима претворена у џамију. Прогнани Срби, стражарно спроведени у Турску, понели су своје светиње – икону Богородице, мошти Свете Петке и Свете Теофане (супруге византијског цара Лава VI). Насељени у близини Цариграда, на простору који је касније назван Београдска махала, они су као успомену на београдску Саборну цркву изградили нову, опет посвећену Успењу Богородичином. У самом Београду, Митрополијска црква је коначно уништена почетком XVIII века. Аустријска војска је после освајања града (1717) потпуно променила лик Доњег града – порушени су и остаци цивилног насеља и велика џамија, у ствари, београдска Саборна црква.

По аустријском пројекту, на њеном месту требало је подићи доњу жупну цркву. Замисао није остварена, а једно значајно култно место српског народа привремено је изгубљено. А у овом, данас обновљеном и украшеном Храму,

произнећемо беседу о празновању Пресвете Богородице и небеским патронима храмова и богомоља наше Архиепископије.

Но, пре тога да скренемо пажњу на једну занимљиву чињеницу. Зидове овог Храма осликао је Андреј Васиљевич Биценко, руски емигрант, који је завршио Ликовну академију у руском Петрограду, да би потом сликарство предавао у Првој српској гимназији банатског Петрограда. Биценко је посебно поштовао Пресвету Богородицу – те је осликао поред ове Богородичине цркве и цркву Рођења Пресвете Богомајке на Калемегдану – Ружицу, као и иконостас у крагујевачком Саборном храму посвећеном Успењу Пресвете Богородице.

Његову велику љубав према Богородици видимо и из необичног избора архијереја литурга, које је све насликао у олтару цркве Ружице – сви су они александријски архијереји – а александријски пастири и богослови, као што знамо, су најзаслужнији за формулисање православног учења о Богородици. Међу њима је, наравно, и Свети Кирило Александријски – који је највише допринео догматској прецизности теотокологије Трећег Васељенског сабора одржаног у Ефесу јуна и јула 431. године. Кирилове познате речи – „Сва наша борба за веру коју смо водили састоји се у тврђењу да је Света Дјева – Богородица“ – одјекују и са зидова храмова које је Биценко осликао.

Црква Христова празнује Његову Пресвету Мајку на разне начине и различитим поводима. Сва три богослужбена круга којима се молимо – дневни, седмични и годишњи испуњена су пе-

Зграда Патријаршије и Саборна црква у Београду

смама, молитвама и службама Богородици. Њој су упућене молитве Повечерја, Њој се узносе тропари малих и великих Часова, Њени су канони, богородични и крстобогородични Октоиха, Њеној догматици, Њој је упућен молитвени вапај на крају сваке велике и мале јектеније. Њој су посвећени и посебни празници који обележавају успомену на догађаје из живота Пресвете Богородице као и на све оно што се везује за њено име – покров, полагање појаса, њене чудотворне иконе у целом православном свету. Неки од њих спадају у категорију великих празника.

То су: Рођење Пресвете Богородице 8. септембра, Ваведење Пресвете Богородице 21. новембра, Благовести 25. марта, Срећење 2. фебруара и Успење Пресвете Богородице 15. августа. Поред њих, прослављамо и празнике који су везани

Чудотворна икона Богородице Млекопитатељнице

за живот Пресвете Богородице: Сабор Пресвете Богородице 26. децембра, Покров Пресвете Богородице 1. октобра, Полагање појаса Пресвете Богородице 31. августа и Полагање ризе Пресвете Богородице 2. јула.

У древна времена, када црквени календар још увек није био развијен у потпуности, јединствени празник у част Дјеве Марије је био Други Дан Рождества Христовог и тај празник се до данас зове Даном Сабора (сабрања) Пресвете Богородице. Управо у црквеном празновању Рождества Христовог, у молитвама и песмама које се певају тога дана, налазимо онај најдубљи слој теме поштовања Пресвете Богородице. Може се без икаквог преувеличавања рећи да је свеколико црквено поштовање Дјеве Марије, Мајке Божије израсло из тајне те, за хришћане, сасвим јединствене но-

ћи, када је Дјева Марија у јаслама крај Витлејема родила Господа Исуса Христа и када је слика Мајке са Дететом на рукама постала и заувек остала главна, најдубља и најрадоснија слика наше вере, наше наде и наше љубави... Другим речима, сви празници којима Црква празнује Мајку Божију, све молитве које Јој Црква упућује и сва љубав којом Је Црква воли, извиру дакле, из празника Рождества Христовог.

Празник Успења – Уснућа Пресвете Богородице празнује се од IV века, у склопу колективног празника Сабора Пресвете Богородице, да би као самостални празник почео да се прославља у Јерусалиму током VI века. Црква данас прославља Уснуће, односно смрт Дјеве Марије, Мајке Господа Исуса Христа. „На бесмртно Твоје успење сабрамо се...“, пева Црква у првој песми овог празника, откривајући – већ у тим првим и почетним речима – саму суштину успењске радости – Бесмртно Успење, односно Бесмртну смрт! Црква се сећа смрти Оне чији је Син – како вели наша вера хришћанска – победио смрт, васкрсао из мртвих и даровао нам обећање општег васкрсења и славне победе бесмртнога живота.

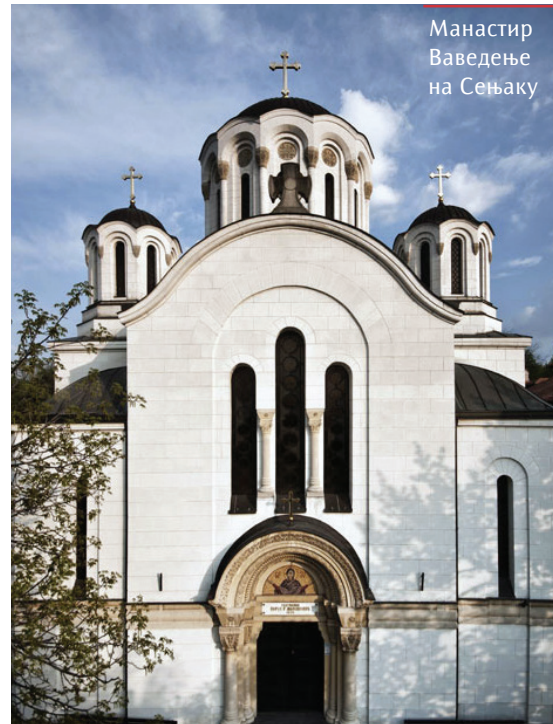

Најпоштованије чудотворне иконе Богорице у српском народу су: Богородица Тројеручица, Млекопитатељница, Пећка Богородица, Богородица Бобанска, Чајинска Красница, Богородица Савинска

Смисао овог празника дубоко сагледава отац Александар Шмеман када говори: „Сматрам да су суштина и смисао смрти Мајке Божије најбоље изражени на икони овог празника. На њој Мајка Божија упокојена лежи на самртном одру. Око Ње стоје апостоли Христови, а изнад Ње – Христос Који на рукама држи Своју Мајку, живу и заувек сједињену у вечности са Богом. Ми, дакле, видимо смрт и оно што се збило у тој смрти: не растанак, већ сједињење; не жалост, већ радост; и – у коначном исходу – не смрт, већ живот. 'И после Рождества – Дјева, и после смрти – жива' пева Црква гледајући ту икону и додаје: 'Родивши сачувала си девство, упокојивши се свет оставила ниси.'“

Сагледавајући светлост те смрти и стојећи у светлости крај Њеног самртног одра почињемо да схватамо да смрти више нема, да је и умирање човека постало чин живота и човеков улазак у истински живот, у живот који бесмртно живи. Христос среће на светлим две-

Манастир
Ваведење
на Сењаку

рима умирања Ону која Му је предала сав свој живот, која Га је волела до краја: и, гле, смрт постаје радосни сусрет! И, гле, живот надвладава смрт! ... И зато страха нема у бесмртном уснућу Дјева

Манастир Раковица, 16. век

Манастир Рајиновац, 18. век

Марије. Смрт је овде побеђена изнутра, ослобођена од свега онога што је преиспуњава ужасом и безнађем. Смрт је постала зора тајанственога дана. И зато у овом празнику нема нимало жалости, ни надгробнога риданја, ни јада. Само светлост, само радост! И као да се свакоме од нас који се приближава неизбежном прагу смрти – у празнику Успења – „отварају двери из којих почињу да просијавају и блистају зраци долазеће победе, долазећег Царства Божијег.“

Постоји један ритам који дамара у ткиву Београда, тешко ухватљив за навикло око и слух. Ритам храмовски, молитвени – ритам светости. Први тактови тог ритма отпочињу у самом имену нашег града. Његова белина неумитно асоцира на беле хаљине благодати Божије у које се одевају новокрштеници.

У ту свету и велику хришћанску белину оденуо се и наш град када је у своја недра примио блавест Христову и када је из тог сусрета града и јеванђеља процветао грозд храмова и манастира. Тај ритам, та музика, та песма нова говоре много о бившим Београђанима и онима који сада живе у њему. Они не само што казују њихова имена (јер су само нека остала позната и запамћена у људском уму), већ пре и изнад свега саопштавају њихове намере и жеље, њихово разумевање вредног и битног и говоре о њиховим небеским узорима, пријатељима и помоћницима.

Његова белина неумитно
асоцира на беле хаљине
благодати Божије у које се
одевају новокрштеници

Дворска капела Светог
Андреја Првозваног
при Краљевском двору

Тај говор, та песма, тај ритам, та порука и то казивање скривени су у црквама, храмовима, богомољама и светишћима Београда. Пођимо сада редом, јер број светиња у граду није мали.

Два најугледнија дома у Београду имају своје цркве. Наравно, реч је о два двора и њиховим дворским капелама – о Двору патријарха српског и Старом двору краљевске породице. Над Патријаршијском капелом молитвено бди истински отац српског нација, Свети Симеон Мироточиви, а краљевски дом је препоручен молитвама Светог апостола Андреја Првозваног.

Док се налазимо у згради Српске патријаршије, с прозора њеног источног крила посматрамо главни, западни улаз првпрестоног Храма града Београда, катедрале архиепископа пећког, митрополита београдског и карловачког и патријарха српског, посвећене Светом архангелу Михаилу. Стакло замагљено

нашим дахом ствара, на тренутак, слику из прошлости – враћамо се 166 година уназад и видимо кнеза Милоша и митрополита Михаила како започињу подизање те велелепне грађевине.

Разгонимо визију. И пред нама се усправља обновљен и украшен, прве катедре достојан, Храм.

Дворови и катедрале... Тако очекивано за престоницу. А где су јој молчалинице и монашке ћелије? Ни у томе не оскудева Београд. На територији свештене Београдско-карловачке архиепископије постоји и немали број манастира. Пет светих обитељи – мушких и женских манастира – молитвено бди над нама. Два архангелска манастира, као два духовна крила, штите наш град: један – Светог архангела Гаврила – налази се у Земуну, а други – Светог архангела Михаила – у Раковици. Раковички је древнији, подигнут у XIV веку на авалском путу, изнад села Раковице, а по-

том је, у XVI веку, премештен на данашњу локацију. Земунски, као и већина земунских светиња, потиче из XVIII века.

Посебно место међу београдским манастирима заузима метох Српске царске лавре Хиландара – мушки општежителни Манастир Светог архиђакона Стефана у Сланцима. Та светиња, која је видљиви символ невидљивог, али суштинског, преображајног деловања манастира Хиландара, најважнијег српског манастира изван Србије, истински је свенародни дом. У њему сваке недеље изузетно велики број Београђана налази три постављене трпезе: трпезу литургијску, за којом се причешћује, трпезу гостољубља, за којом обедује, и трпезу духовне поуке, за којом се храни предавањима и поукама. Ту смо многе молитве оставили за напредак и процват пожртвованог братства.

Два последња манастира у низу, али никако не и по значењу, посвећена су

Пресветој Богомајци, тој, по светогорском предању, омиљеној заштитници монаха и монахиња, а по вековном искуству Београђана, и њиховог града.

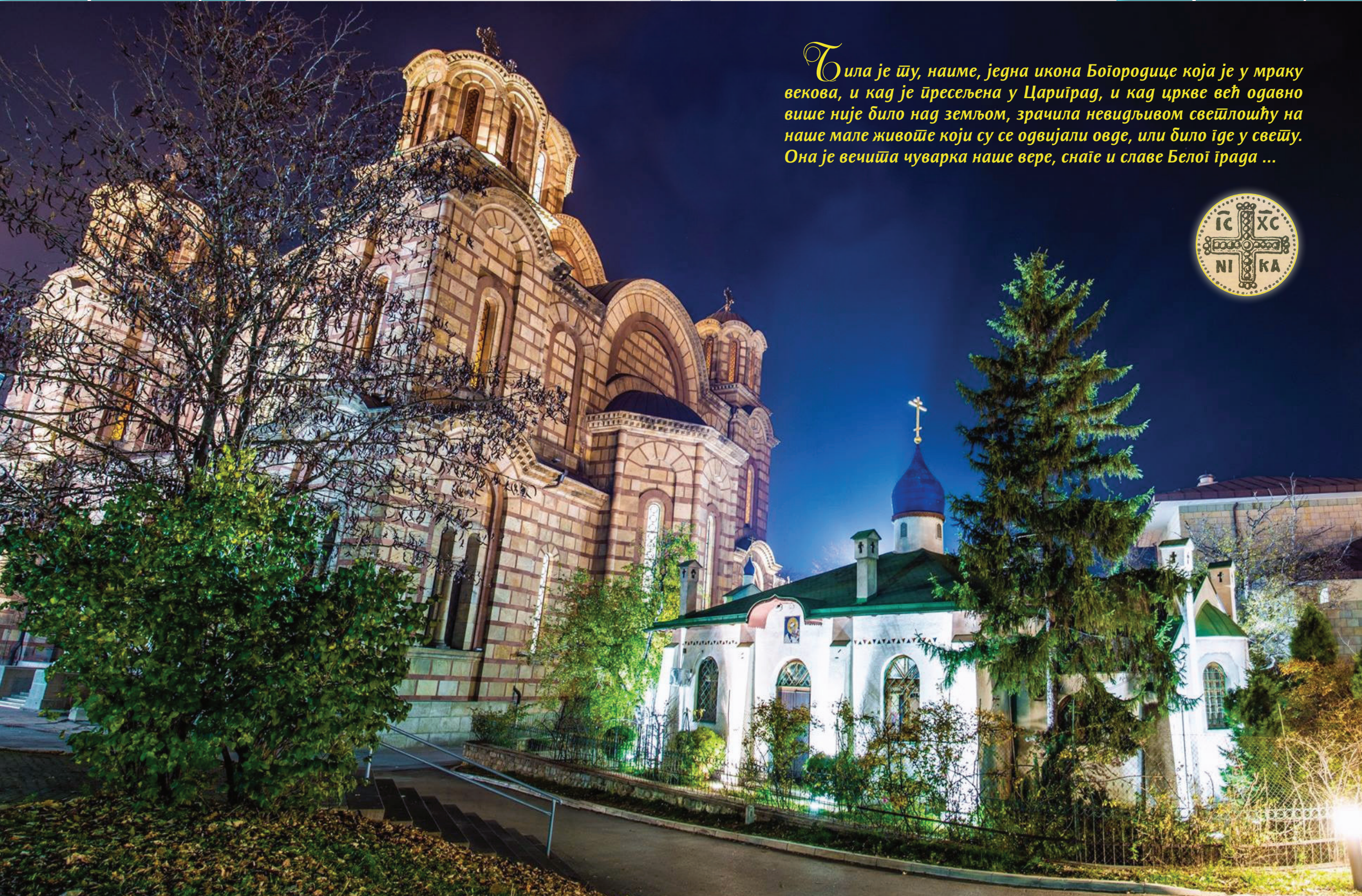
То су манастир Рођења Пресвете Богородице у Рајиновцу из XVIII века и Манастир Ваведења Пресвете Богородице у самом граду. Манастир Ваведење, како се у народу назива, имао је велику улогу у буђењу и развоју православне духовности и вере у Београду током осамдесетих и деведесетих година прошлог века. У њему су као јеромонаси служили и из њега за епископе изабрани четворица еминентних владика Српске цркве: Амфилохије, митрополит црногорски и приморски, Иринеј, епископ бачки, Атанасије умировљени, епископ херцеговачки, и Игнатије, епископ браничевски.

прошлореј-саврофор
др Владимир Вукашиновић
Извор: Православље

Манастир Светог
архиђакона Стефана

Била је шу, на име, једна икона Бојородице која је у мраку векова, и кад је пресељена у Цариград, и кад цркве већ одавно више није било над земљом, зрачила невидљивом светлошћу на наше мале животије који су се одвијали овде, или било где у свету. Она је вечиша чуварка наше вере, снаге и славе Белој града ...

СПАСОВДАН – СЛАВА СРПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ

Ова стара заветна Слава симболично указује на уздицање – вазнесење града из пепела и неуништиву наду и веру у будућност

Историчари религије и етнологи се слажу да је слава, односно крсно име, чак више српска, национална, него верска институција. У породични живот Срба уведена је у XIII веку. Од када је деспот Стефан Лазаревић 1403. године дао Београду статус престонице, у част обнове и напретка, град је као своју славу узео Вазнесење Господње – Спасовдан. Ова стара заветна слава симболично указује на уздицање – вазнесење града из пепела и неуништиву наду и веру у будућност.

Она представља израз душевне и моралне снаге народа прекаљеног у славној прошлости, постојању у садашњости и поноситог пред будућношћу. Под притиском многих непријатеља и великих друштвених промена, празновање градске славе је повремено прекидано, али и обнављано, издржавши тако најтежу пробу вредности – пробу времена. Празник Вазнесења Господњег, или како је у народу уобичајено, Спасовдан, један је од десет празника посвећених Христу.

Вазнесење спада у покретне празнике – увек пада у четвртак, четрдесет дана после Васкрса, а десет дана пре Духова. По хришћанском учењу, после Васкрсења, Христос је боравио на земљи са ученицима четрдесет дана, јављајући им се, учећи их и, нарочито, учвршћујући им веру после Голготе и распећа. Сам чин Вазнесења збио се у Витанији, селу на источној падини Маслинске горе, удаљеном два километра од Јеруса-

лима, на путу за Јерихон. Тога дана се завршио Христов боравак на земљи, ради спасења и искупљења људског рода.

Христос се пред апостолима, благосиљајући их, вазнео на небо и сео с десне стране Бога Оца. После тога се апостолима вратила њихова вера, радост и храброст. Колики су значај Срби придавали овом празнику види се по томе што је највећи историјско-правни документ српске средњовековне државе, чувени Душанов законик, обнародован на Спасовдан 1349. године, а допуњен такође на Спасовдан, 1354. године.

На прослави Спасовдана 1939. године, град Београд је одликован највишим ратним одликовањем – Карађорђевог звездом са мачевима четвртог степена. Вредно је поменути да је Вазнесењска црква, саграђена као градска 1863. године, сачувала оригинални барјак Управе града Београда. На барјаку од црвеног броката, са једне стране је икона Вазнесења Господњег и словима од зла-

тних нити, натпис: Општина града Београда 1938, а са друге стране икона Свете Петке и порука: „Ко крсно име слави – оном и помаже“. Из ове цркве, која чува градску славу, 1992. године поново је кренула литија којој је начелствовао Његова светост патријарх Павле.

Литија има устаљену трасу београдским улицама, симболично затварајући круг у дворишту Вазнесењске цркве. Прво стајање, за молитве за здравље Београђана, литија има код Теразијске чесме (извор уместо записа који је био на месту садашње Српске академије наука). Друго стајање је код Саборне цркве, за молитве за поштеду од страдања, мир и напредак. Треће стајање, за молитве за покој душа свим палим јунацима Београда је у дворишту Вазнесењске цркве испред гранитног Крста. Такође, интересантно је да град има и заштитницу, Пресвету Богородицу, којој је деспот Стефан Лазаревић посветио свој вољени Београд.

АРХИЕПИСКОПИЈА БЕОГРАДСКО – КАРЛОВАЧКА

Коришћена литература

- * Православна српска црква, Радослав Грујић, Издавачка књижевна зграда Геца Кон, 1920.
- * Старе српске биографије, Миливоје Башић, Српска књижевна задруга, 1924.
- * Београд у средњем веку, Јованка Калић, Српска књижевна задруга, 1967.
- * Историја Београда 1-3, академик Васа Чубриловић, Просвета, 1974.
- * Милан Кашанин, Српска књижевност у средњем веку, Просвета, 1975.
- * Београдска тврђава, Марко Поповић, Републички завод за заштиту споменика културе, 1991.
- * Историја Београда, група аутора, Балканолошки институт САНУ, 1995.
- * Комплекс средњовековне митрополије у Београду Марко Поповић и Весна Бикић, Археолошки институт, 2005.
- * Духовни водич кроз Београд, протојереј-ставрофор др Радомир Поповић, СПЦ, 2019.

Електронски извори

www.spc.rs
www.beograd.rs
www.istorijskabiblioteka.com
www.beogradskatvrdjava.co.rs

Текст приредио | Душан Тодоровић

Тропар Светом Марку
Глас 3.

Свети апостоле и
еванђелисте Марко,
моли Милостивог Бога
да опроштај грехова
подари душама нашим

РАСПОРЕД БОГОСЛУЖЕЊА ЦРКВЕ СВЕТОГ МАРКА

Недељом и празницима

Света Литургија 9:00

Суботом

Јутрење и Света Литургија 7:00
Бденије 17:00

Радним даном

Јутрење 7:30
Вечерње 17:00

Четвртком

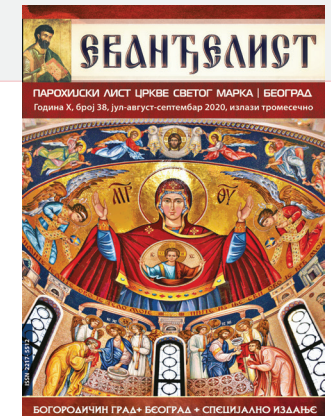
Акатист Пресветој Богородици 17:00

Духовна трибина

Четвртком 18:00

Хор цркве Светог Марка:

Велики и мали хор
Деспот Стефан Лазаревић

Фотографија на насловној страни корица:
Богородица Ширшаја небес, црква Светог Марка
у Београду, Иван Анђелић
Фотографија на полеђини корица:
Црква Светог Марка у Београду, детаљ, Марко Остојић

Фотографије | Иван Анђелић, Марко Остојић,
Душан Тодоровић, Ђакон Драган Танасијевић

